

TMMOB
TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI BİRLİĞİ
MİLLİYETÇİLİK, SİYASÎ İSLAM
YENİ DÜNYA DÜZENİ VE MESLEK ODALARI PANELİ
(7 Mart 1996)
1996-ANKARA

SUNUŞ

21. yüzyılın eşiğinde dünya büyük bir alt üst oluş süreci yaşıyor. Sınırlar yeniden çiziliyor, yeni ülkeler ortaya çıkıyor, birçok devlet ortadan kalkıyor. Modern çağların en büyük istikrarsızlık dönemlerinden biri yaşanıyor. Bu istikrarsızlığın kaynağında iki olay yatıyor: Dünya kapitalizminin 1974'den bu yana atlattığı ekonomik kriz ve sosyalizmin büyük ideolojik-politik-ekonomik ve moral krizi.

Uluslararası sermaye kısa bir tereddüt döneminden sonra İngiltere'de Theatcher'ın, 1981'de ise ABD'de Reagan'ın Keynesçi politikaları yerine uygulamaya koyduğu yeni-liberal ekonomi politikalar etrafında birleşmişlerdir. Böylece 'sosyal devlet'e saldırılar yoğunlaşmış piyasa öne çıkarılarak zayıfın güçlü karşısında ezilmesinin yolu açılmış, gelir dağılımı geniş halk kesimleri aleyhine bozulmuş dengeler alt üst olmuştur. 1989 Doğu Avrupa'daki rejimlerin çöküşü 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, dünyada mevcut görelî istikrarın bozulmasının diğer bir faktörünü oluşturmuştur. Bu sonuç yalnız bu ülkeleri birer barut fiçisi haline getirmekle kalmamış dünya çapında etkilere yol açmıştır. Körfez Savaşı sırasında ABD Başkanı olan Bush, uluslararası sermayenin halkların tüm tarihsel kazanımlarına yönelik bu genel saldırısını 'Yeni Dünya Düzeni' olarak tanımlamıştı. Türkiye, 'Yeni Dünya Düzeni'ne ve onun ekonomik altyapısını oluşturan yeni-liberalizme ve globalizme en erken ve en ileri düzeyde uyum sağlayan ülkelerden biri olmuştur.

Türkiye'de Yeni Dünya Düzeni koşullarında açık bir eğilim olarak ortaya çıkan köktendinciliğin ve faşizmin yükselişi yaşanmaktadır. Köktendinci hareketler, kontrol ettikleri belediyelerin ve MÜSİAD'ın da katkıları ile her alanda örgütlenmeye girişmişlerdir. Türkiye 'aranan deneyimli politikacı1, partisi ise bu gelişmelerin bir emniyet sübabı olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu koşullarda gerçekleştirilen TMMOB'ne bağlı Oda ve Şube Genel Kurulları'nda köktendinci ve faşistlerin yönetimleri ele geçirme girişimleri büyük bir hız kazanmıştır. TMMOB, hem bu eğilimin hem de devrimci-demokratların seçimlerde elde ettikleri başarıların nedenlerini ortaya çıkarabilmek için 'Milliyetçilik, Siyasi İslam, Yeni Dünya Düzeni ve Meslek Odaları' adını taşıyan bir panel düzenlemiştir. Gerçekleştirilen panelin yoğun bir ilgi ile karşılanması ve konunun daha uzun bir süre gündemde kalacak olması, bu etkinliğin kitap olarak kalıcı bir belge haline getirilmesini zorunlu kılmıştır.

Yönetim
Kurulu

Milliyetçilik, Siyasi İslam, Yeni Dünya Düzeni ve Meslek Odaları

Alpaslan ERTÜRK (TMMOB Genel Sekreteri)- Türk Mühendis ve Mimar

Odaları Birliği adına panelimize katıldığınız için öncelikle hepinize teşekkür etmek istiyorum.

Bu panelde son dönem TMMOB bünyesinde yaşanan genel kurullarda gündeme gelen bazı konuların detayına inilerek birlikte tartışmak ve önümüzdeki dönemler için birtakım çıkarımlarda bulunmak için bu paneli düzenledik, bu çerçevede panelimizi yönetmek ve konuşmacı olarak katılmak üzere TMMOB Başkanı Sayın Yavuz ÖNEN'i davet etmek istiyorum.

Yavuz ÖNEN (TMMOB Başkanı)- Tartışmacı arkadaşları davet ediyorum. Üç arkadaşımızı da tanıyorsunuz, buyurun: Sungur SAVRAN, Oral ÇALIŞLAR ve Tanıl BORA. Konuşma sırası şöyle olacak: Sungur SAVRAN ilk konuşmacı olarak global bir yaklaşımla, belki bunun sonucu olarak Türkiye şartlarında konuyu irdeleyecek. Sonra sırasıyla Oral ÇALIŞLAR, Tanıl BORA konuşacak. Son olarak ben konuşacağım.

Hepinize katıldığınız için teşekkür ediyoruz.

Buyurun Sayın SAVRAN.

Sungur SAVRAN (Ekonomist)- Hepinize iyi günler. TMMOB'ye bu önemli konuda hep birlikte tartışma fırsatını yarattığı için teşekkür ederek sözüme başlayayım.

Şimdi ben, konumuzu göz önüne alınca, "Milliyetçilik, Siyasî İslam, Yeni Dünya Düzeni ve Meslek Odaları", sözlerime derhal bir efsane ile başlamak istiyorum. 15 dakikalık kısa bir konuşma süresi içinde çok ayrıntılı bir analiz yapmak mümkün olmadığına göre ana noktaları, benim önemli bulduğum noktaları öne çıkarmak istiyorum ve sözlerime bir efsane ile başlamak istiyorum. Bundan çok kısa bir süre önceye kadar yapılan birtakım tartışmalarda globalizm olarak anabileceğimiz ekol, yani küreselleşmenin etkisi altında ulusçuluk ve ulus devletlerin öneminin tamamen ortadan kalkmış olduğunu ileri süren ekol, şöyle bir ayırım yapıyordu: Uydu uygarlığı ve toprak uygarlığı. Uydu uygarlığı, modern teknolojinin ve finansal ve ekonomik bütünleşmenin ürünü olarak ortaya çıkan modern bir şeydi. Toprak uygarlığı ise tabii geri bir kültürün parçasıydı.

Biliyorsunuz "New Perspectives Quarterly Türkiye" diye bir dergi çıkıyor.

Bunun 1993 veya 1994'te yayınlanan 3. sayısında Türkiye editörünün yazdığı bir şeyden şöyle bir kısmı size alıntı ile iletteğim:

"Dünyanın bir bölümü milliyetçi ve etnik ayaklanmalarla 19. Yüzyılı yeniden yaşarken, öbür bölümü de ulus devletin çözülmesini, teknopollerin doğuşunu ve uydu uygarlığını yaşamaya başlıyor." Bu tabii Amerikalı yayıncılardan devralınmış bir fikir; Türk yayıncı da aynı şeyi söylüyor. Şimdi kimler bu uydu uygarlığını yaşayanlar, kimler milliyetçiliği yaşayanlar diye sorarsanız, aynı yazar, Türkiye yayıncısı şunu ifade ediyor: "Milliyetçi ayaklanmalarla uğraşanlar kimlerdir? Bugüne kadar totaliter yönetimlerin baskısı altında yaşayan ve/veya ekonomik bakımdan geri kalmış bölgelerin halkları". Yani özetlersek, eskiden sosyalist olarak anılan Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin halkları milliyetçilik akımlarına kapılmışlardır, birde Üçüncü Dünya'da görülür; ama gelişmiş ülkelerde görülmez.

Dikkat edelim, karikatür gibi "toprak uygarlığı" deyimi. Çünkü Kardak ya da Yunanca adıyla söylersek İmia Krizi, aslında Avrupa'nın kenarında NATO üyesi, biri Avrupa Birliği üyesi, öbürü de Gümrük Birliği üyesi iki ülkenin arasında küçücük bir ada parçasının üzerinde kopan fırtına dolayısıyla toprak uygarlığının nasıl Üçüncü Dünya'ya ait olmadığını çok açıkça ortaya koymuştur; her ne kadar Türkiye emperyalizme bağımlı bir ülke olsa bile.

Peki, diyelim Türkiye, emperyalizme bağımlı bir ülke, onun için burada böyle şeyler oluyor, acaba daha ilerisinde olur mu olmaz mı? Karikatür gibi bir şey daha oldu, belki basından izlemiştinizdir. Kardak Krizi'nden sadece 10-15 gün sonra bir yanda emperyalizmin en ileri temsilcilerinden Japonya, öbür yanda da modern teknolojik gelişmenin, kapitalist gelişmenin bir modeli olarak dünyaya sunulan Güney Kore arasında bu sefer bazı adalar üzerinde müthiş bir tartışma çıktı. Bu iki örnek -aslında teorik argümanlara ihtiyacımız elbette var ama- globalizmin, milliyetçiliğin ve ulusal devletin bütünüyle bitmiş olduğu iddiasını çürütmek için çarpıcı örneklerdir. Ne diyor globalizm, önce onunla başlamak istiyorum, çünkü varmak istediğim birinci sonuç, bu noktalarla doğrudan doğruya ilgilidir. Diyorlar ki, ulusal devlet, bu bütünleşme çerçevesinde, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin ürünü olarak ortaya çıkan bütünleşme çerçevesinde anlamını yitirmiştir, artık bir etkisi yoktur ulusal devletin; birinci söyledikleri bu.

İkinci söyledikleri, özellikle bakıyorlar dünyada ulusal devlet sorunları var, milliyetçilik akımları var, vesaire vesaire... özellikle emperyalist -gelişmiş ülkeler diyorlar tabii onlar- ülkelerde milliyetçiliğin ya da genel adıyla söylersek partikularizmin bir önemi olmadığını söylüyorlar. Üçüncüsü de, milliyetçiliğin bir 19. yüzyıl kalıntısı olduğunu söylüyorlar. Sadece ideolojik bir kalıntı olduğunu, maddî bir temeli olmadığını söylüyorlar. Bunların hepsinin yanlış olduğunu düşünüyorum ben. Birincisi, ulusal devletler, bugünkü yoğun sermayenin uluslararasılaşma süreçlerine rağmen bu süreçlerin gerçek olduğunu hepimiz biliyoruz. Bazen de liberal yönlerde atılımlar yaparak varlıklarını ve önemlerini sürdürüyorlar, ekonominin gelişimini önemli bir ölçüde yönlendirebiliyorlar. Bunların ayrıntısına isterseniz tartışma kısmında gireriz, ekonomik olarak da söylüyorum bunu. Ekonomik önemini yitirmemiştir ulusal devletler ve daha da vurgulu bir şekilde söyleyeyim, birbirleriyle mücadele ediyorlar ve sadece Hutu'larla Tutsi'ler arasında kabile savaşlarında veya Yugoslavya'da değil, hepimizin bildiği gibi bloklaşma çok somut bir olgu. Emperyalizmin kalbinde örneğin Amerika'yla Japonya arasında sürekli gündeme gelen ve zaman zaman birbirlerine ambargolar koymaya kadar, tehditlere kadar ileri giden ticaret tartışmaları, aslında emperyalist ülkelerin kendi aralarında çok ciddi milliyetçi ve millî temellerde mücadelenin olduğunu gösteriyor. Şunu da ekleyeyim parantez içinde çokuluslu şirket denilen şirketlerin, -altını çizerek söylüyorum- 2-3 istisna dışında belirli ulusların sermayesinin hâkimiyetinde olduğu kanısındayım ben. Aksini düşünen arkadaşlarla tartışırız, bunların ulusal temellerini yitirmiş ekonomik birimler olmadıklarını düşünüyorum, ne üretim alanında çalışanlarının, ne bankalarının, ne hizmet sektöründe çalışanların. İkinci olarak ne diyorlardı? Emperyalist ülkelerde yok milliyetçilik, olsa olsa Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde veya eski sosyalist ülkelerde olur diyorlardı. Bu kadar çarpıcı olamaz. Biliyorsunuz, bütün Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da da ırkçılık başka biçimler altında yeniden yükseliyor. Neo-nazizm çarpıcı bir gelişme, ikinci biçimi bu; emperyalist bir milliyetçilik söz konusu.

Üçüncüsü, klasik milliyet sorunları da bitmedi, ırlanda, şu anda dünya gündemini en çok meşgul eden sorunlardan biliyorsunuz; dolayısıyla o da bitmedi.

Dördüncü olarak yeni şeyler de başlıyor. Ulusal temelde olmayan partikularizmler, bölgecilikler başlıyor. İtalya'da Kuzey Ligası diye bilinen hareketin zengin bir bölgenin Avrupa'yla bütünleşmesi içinde bencilliğini ve İtalya'nın bütününe karşı kendisini, bu bölgeyi tanımlamasını, onun çıkarlarını

tanımlamasını çok iyi örneklendiriyor, ama tek örnek değildir.

Beşinci bir noktaya da değinerek bu konuyu bitirmek istiyorum. Aslında milliyetçilik ve daha da genel olarak söylemek istiyorum, başta köktendincilikleri de ele alırsak, bütün bu partikülarizm denilen; yani globalizmin karşıtı gibi duran bu hareketlerin hepsinin maddî bir temeli vardır. Tamam, tarihsel bir sürü gelenek var, bunları yadsımak değil sorun. Ama bunlar esas vurgulamak istediğim o 19. yüzyılın ideolojik kalıntıları değildir, çok ciddi maddî çıkarlar üzerinden yapılmaktadır bütün bu mücadeleler. Bunların örneklerine de gerekirse tartışma sırasında girebilirim. Modern eğilimlerin ürünleridir, ideolojiler ne kadar gerici ve tarihsel olarak anakronistik olsalar bile, hareketlerin ve mücadelelerin kendileri modern eğilimlerin ürünleridir. Nedir modern eğilimler? Küreselleşme adıyla anılan yeni uluslararasılaşma atılımı döneminde daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkan bir şey vardı. Dünya ekonomisinde kapitalizm, ezen / ezilen, sömüren / sömürülen ilişkilerini ortaya çıkarır ve herkesi birbirine karşı piyasa rekabeti içinde bir araya getirir. Dolayısıyla kapitalizmin ve emperyalizminin hâkim olduğu bir dünya ekonomisi, milliyetçiliğin ve başka tür -İslamî de dahil olmak üzere- partikülarizmlerin geliştiği, yeniden üretildiği yataktır.

O yüzden de vardığım ilk temel sonuç şu: Globalizm veya küreselleşme denilen süreçle milliyetçiliği veya İslamî partikülarizmi karşıt, dışsal olarak karşıt unsurlar olarak görmekten uzak durmalıyız. Bunlar, diyalektik olarak birbirlerinin ürünüdür ve bunun Türkiye için özellikle Refah Partisi'nin gelişmesi açısından çok büyük önemi vardır; biri diğerini kendi karşıtı olarak üretmektedir. İkinci olarak şu noktaya değinmek istiyorum: Eğer bu böyleyse, yani milliyetçilik ve dinî partikülarizm, köktendinci hareketler sistemin ürünleriye -dünya çapında veya ülke çapında- bunları tek bir torbaya koymamız mümkün değildir. Biraz önce söyledim, emperyalizm, ezen-ezilen, sömüren-sömürülen grupları birbirinin karşısına çıkartır. O zaman bütün bu grupların, örneğin milliyetçi temellerde birbirleriyle mücadelesini özdeş gibi görüp, "aman milletler birbirini boğazlıyor, dolayısıyla bütün milliyetçilikler bizden uzak olsun, hepsi aynı derecede gericidir" diyemeyiz bence. Örnek vereyim: İtalyan Kuzey Liga'sıyla -yani "zenginliğimi kendime saklayayım, başkalarına vermeyeyim bölge olarak" diyen İtalyan Kuzey Liga'sıyla- yüzyıllardır ezilmiş İrlanda halkının -yöntemlerini tartışmıyorum-Katolik toplumundan daha çok destek almakla beraber İrlandalıların siyasî temsilcisi olarak ortaya çıkan IRA'nın ya da BASK halkının temsilcisi olarak ortaya çıkan ETA'nın aynı karakteri taşıdığını, ikisinin de aynı biçimde gerici olduğunu söyleyemeyiz. Ya da Amerika'da yükselen bir beyaz Hıristiyan ırkçılığın karşısında siyahi hareketin milliyetçiliğinin eşdeğer taşıdığını söyleyemeyiz. Kendi toplumumuz çerçevesinde konuştuğumuz zaman Türk milliyetçiliğiyle, faşist Türk milliyetçiliğiyle, Kürt milliyetçiliğini aynı sepete koyamayız; birisi gericidir, birisi ilerici unsurlar taşımaktadır diyebiliriz; bu da ikinci temel noktadır. Milliyetçilikleri birbiriyle eşitleyemeyiz, politik anlamları, gerek belirli ülkelerin gelişmesi açısından, gerek dünyasal açıdan farklıdır. Nihayet üçüncü ve son noktaya geçiyorum: Türkiye meselesi... Bu genel faktörler ve mecburen çok şematik tahliller ışığında Türkiye'ye kısaca ve hızla bakmak istiyorum. Ayrı ayrı ele alacağım, sonra birleştireceğim. Önce faşist milliyetçilikten bahsetmek istiyorum. Adını koyalım: Bu faşist bir milliyetçiliktir. Türkiye'deki özellikle şovenist bir Türk milliyetçiliği üzerinden yürümek isteyen akım, esas olarak faşist bir akımdır; bence adını koyalım bunun. Bunun içindeki küçük değişimleri, taktik sorunları tartışabiliriz; ama bana göre

karakteri değişmemiştir. Şimdi bu milliyetçiliğın gelişmesine ya da bir siyasî hareketin ötesinde genel olarak bir şoven Türk milliyetçiliğinin gelişmesine genellikle Kürtlerin son yıllarda verdikleri ve kitleselleşmiş olan mücadelenin Türk tarafında bir tepki doğurması, dolayısıyla neredeyse doğal bir olgu karakteri atfediliyor zaman zaman. Buna dikkat edelim, burada çok hatalı bir şey yapıyor olabiliriz. Onlar milliyetçilik yapıyor, bu tarafta da tabii yükselecek gibi bir tavra girebilir bu tahlil. Elbette, Türkiye'de şoven milliyetçiliğın ve faşist milliyetçiliğın yükselişinin Kürt sorunuyla yakından ilgisi vardır; ama bir dolayım var. Kürtlerin haklı birtakım talepleri karşısında, ezilmiş bir halk olarak Kürtlerin talepleri karşısında Türk milliyetçiliği, Türk şovenizminin körüklenmesinin ürünü olarak kitleselleşmektedir. Otomatik değildir bu ilişkiler; yani ille biri var diye ötekinin olması gerekmez. Ama daha önemlisi şu: Sadece onunla sınırlı değildir. Genellikle Türk milliyetçiliğini anlamak için ulusal haklar talebi ortaya sürülüyor. Hayır, Türkiye'ye özgü başka bir faktör daha var. Diğer faktörlere girmiyorum, ama Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda Bağımsız Devletler Topluluğu içindeki Türkî denilen topluluklar- Kafkasya'dan, Orta Asya'ya kadar- dünya üzerinde tarihsel önem taşıyan mücadelede Türkiye Devleti bir bütün olarak, bütün kadrolarıyla şoven bir Türk milliyetçiliğinin yatağını oluşturacak bir bakışa sahip olmuştur son yıllarda; yani "Adriyatik'ten Çin Şeddine kadar uzanan Türk dünyası" - Demirel'in deyimi- veya "21. yüzyıl Türk yüzyılı olacaktır" -Özal'ın deyimi- temelinde geliştirilen genel çerçeve, faşist ve şoven milliyetçiliğın gelişebileceği bir ortamı hazırlamıştır. 1990'da -Sovyetler Birliği o zaman vardı- Bakü'ye Sovyet orduları girdiği zaman sokaklarda kalabalık topluluklar "Ordu Bakü'ye" diye slogan attı. Ve eleştirilmedi bu. Solda tanınan bazı milliyetçi insanlar bile zaman zaman destek verdi, "Ordu Bakü'ye" diye bağırılan mitingler yaşandı. Oradan başladı, bugüne kadar geldi. Örneğın MHP bir bakıma, tarihsel tezinin Türkiye devletinin yönetici kadroları tarafından kabul edildiğini görüyor. Çünkü MHP'nin tezi, 40'lı yıllardan beri Orta Asya Türklüğüyle, dünya Türklüğüyle birleşmektir. Dolayısıyla bu faktörü de mutlaka göz önüne alıp bir de bazı somut faktörlere değinmek lazım.

Politik faktörler... DYP-SHP Hükümeti'nin, MHP'yi koalisyonun üçüncü ortağı gibi ele almış olması, TÜRKES'İ çeşitli yerlerde öne çıkarması, özel tim, polis ve başka organlarda gelişmesini, örgütlenmesini olanaklı kılması, bu sayede savaş bölgesinde yapılan kaçakçılık aracılığıyla MHP'nin parasal olarak güçlenmesi ve başka faktörler de elbette şoven ve faşist milliyetçiliğın gelişmesinde rol oynamıştır. İslamcı köktendinciliğe gelince -bunların ikisini sonunda birbirine bağlamak istiyorum,-burada da uluslararası faktörleri, yani islamın ve genel olarak köktendinciliğın, globalizmin gelişmesine karşı bir tepki, ama aynı zamanda diyalektik ürün olarak gelişmesini bir kere mutlaka göz önüne almalıyız. En son Buchanan olayı Amerika'da bu tür fundamentalizmlerin nasıl taraftar kazanabildiğini bize yeniden ve emperyalist bir ülkenin içinde göstermiştir. Ama Türkiye'de çok özgül bir faktörü mutlaka gözönüne alalım, çünkü aksi takdirde islami yükselişin yaratabileceği gerici ortama karşı tedbir almak ve doğru politika saptamak mümkün olmaz. Bakın, bütün tabanıyla, retorisiyle ve gelişmesinin çeşitli boyutlarıyla Refah Partisi'nin yükselişinin temelinde yeni dünya düzeninin ve globalizmin Türkiye'de, yeni liberal strateji ve özelleştirme politikaları aracılığıyla 15 yıldır adım adım uygulanmasının kitlelere getirdiği yoksullaşma yatıyor. Bu faktörü görmezlikten gelerek Refah'la mücadele etmek mümkün değildir; eğer mücadele etmek istiyorsa insanlar.

Türkiye'de kent yoksullarının, gecekondu mahallelerinin, Refah'ın esas tabanı olduğu kesin bir şekilde ortadadır. Bunların ise, 1989-1991 mücadeleleri sırasında bile kenarda kaldığı ve durumlarını düzeltemediği ortadadır. Refah bunun ürünüdür. Dolayısıyla sonuca varıyorum: Türkiye'de globalizmin temsilcisi olan yeni liberalizm ve özelleştirmeci partiler, aynı zamanda Refah'ın gelişmesinin esas nedenleridir, uyguladıkları politika baş sorumludur. Onlara sığınarak, onların peşinden koşarak Refah'ı engellemek mümkün değildir. Buradan bir sonuca varacağım ve konuşmamı bitireceğim. Bence bir yanlış yapılıyor. Solda çok yapılıyor bu yanlış. "Liberaller ve globalleşmeciler, küreselleşmeciler, açık bir toplum istiyorlar, dünyayla bütünleşmek istiyorlar. Buna karşılık Refah ve faşistler kapalı bir toplum istiyorlar. Türkiye'deki mücadele esas olarak bunun üzerindedir" deniliyor. Tartışmalı bir şey, provokatif bir şekilde söyleyeyim: Refah da MHP de aynen globalleşmeciler gibi kendilerine özgü bir dünyaya açılma perspektifine sahiptirler. MHP, dünya Türklüğü üzerinde Amerika'yla taşeron ilişkileriyle bağlantılı olarak; Refah ise en son mesela MÜSİAD'ın ortaya attığı ipek Yolu Projesi'nde görüldüğü gibi islam dünyasıyla bütünleşmek için. Yanlış bir şey üzerinden yapmayalım bu tartışmayı: bunlar da kapalı bir toplum üzerinden yürümüyorlar, emperyal-yayılmacı politikalar üzerinden yürüyorlar. Hepsi bu anlamda ortak bir yayılmacılık savunuyorlar ve Türkiye devletinin genel olarak saldırgan ve yayılmacı politikası son dönemde şoven Türk milliyetçiliğinde ve islami temellerde canlanıyor: hepsinde örnek Bosna'dır ve bu da bunları besliyor. Dolayısıyla hepsini birden kavramalıyız. Küreselleşmecilikle bu hareketlerin arasındaki somut ilişkileri böyle ortaya koyarak mücadele etmek gerekir. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN - Çok teşekkür ederim. Hemen hemen normal sınırlar içinde yapılan bir konuşma. Buyurun Sayın Oral.

Oral ÇALIŞLAR - İslami yükseliş biraz da kendi ilgi alanım olduğu için işin global yanından çok özgün yanı üzerinde durmak istiyorum. 1960'lı yılları hatırlıyorum. O zaman Türkiye'de feodal üretim ilişkileri mi hâkimdir, kapitalist üretim ilişkileri mi hâkimdir tartışmalarını yapardık. Türkiye'de bir demokratik devrimin gerekli olduğunu savunanlar-mesela ben o kesimlerden birisiydim-Türkiye'nin ne kadar feodal olduğunu kanıtlamaya uğraşır ve çeşitli örnekler verirdi. Diğer arkadaşlar da, yani "Türkiye sosyalist devrim aşamasına gelmiştir" diyenler de, Türkiye'nin ne kadar kapitalist olduğunu kanıtlamaya çalışırlardı, Türkiye, az gelişmiş, kapitalist bir ülke olmasına rağmen, içinde önemli gerilikleri de barındıran bir yapıya sahipti; bugün onu daha iyi kavırıyoruz.

O günden bu güne ne değişti ve Türkiye dünya içinde nereye geldi? Şunları söyleyebilirim: Türkiye, 60'larda ciddi bir demokratik taleplerle ortaya çıkan bir modernleşme sürecine girdi. Bu modernleşme sürecinde ciddi bir devrimci dinamik de vardı; 1968 hareketi, Türkiye'nin modernleşme sürecinin ilk ivmesiydi. Bunun hem ulusal hem uluslararası nedenleri vardı. Uluslararası nedenler; dünya çapında sömürgeciliğe karşı ciddi bir yükselme başlamış ve başarılar kazanılmıştı. Özellikle Afrika'da, ardından Asya'da başlayan Vietnam'ın, Kamboçya'nın, Çin'in ve Laos'un başını çektiği ciddi bir anti-emperyalist yükseliş söz konusuydu. Bu, dünya çapındaki devrimci hareketleri çok etkiliyordu. Küba Devrimi çok sıcak bir şekilde yaşıyordu ve bu koşullarda bir dış etken, Türkiye'deki devrimci dinamiği ve demokratik dinamiği, değişim

dinamiğini zorluyordu.

27 Mayıs sonrası belli demokratik talepler ve belli demokratik kazanımlar açısından bir adım atılmıştı; ama bu adım, Türkiye'nin gelişme düzeyine çok da uygun olmayan bir ilerleme özelliği taşıyordu. Adalet Partisinin başında bulunduğu bir kesim 1961 Anayasası'na başından itibaren karşı çıkıyordu. Gerçekleşen ilk askeri darbeye, 1971'de, 1961 Anayasası'nın nispeten örgütlenme, düşünce özgürlüğünün sınırlarını genişleten yönleri de törpüledi.

Ama bu arada ne oldu? Bu arada şu oldu: iki askeri darbe oldu ve iki askeri darbeye birlikte Türkiye'de sermaye, kendi ihtiyaçlarına uygun bir ekonomik yapılanmayı zorunlu bir şekilde dayattı. 12 Eylül'den sonra 24 Ocak Kararları çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bence aynı şey 12 Mart döneminde de gerçekleşti; yani işadamları, Türkiye sanayii ve Türkiye burjuvazisi, yukarıdan aşağı, işçi haklarını bastırarak, grevleri bastırarak, ama kendinin de gelişme koşullarını olağanüstü yolunu açarak, ekonomik olanakları kendi elinde biriktirerek bir ilerleme ve büyüme yaşadı.

Bizim 1970'li özellikle 1968'li yıllarda daha çok işçi hareketinin yoğunlaştığı yer İstanbul'du. Özellikle de Haliç'ti. O zaman fabrika işgallerinin gerçekleştirildiği Demirdöküm, Gislaved gibi en gelişmiş fabrikalardı. Bugün açısından baktığımız zaman son derece eskimiş, köhnemiş sanayi tesisleridir bunlar. Bugünün Türkiye'sine baktığımızda, yani aradan 26-27 belki 30 sene geçtikten sonra önemli bir değişim yaşadığını hissediyoruz Türkiye sanayii, Türkiye ekonomisi; bir modernleşme süreci yaşadı. Milletın tepesine binerek ve bu iki askeri darbeden güç alarak böyle bir sürece girildi ve ekonomik altyapı da bu nedenle bir değişim yaşadı. Bu değişim, aynı zamanda Türkiye'nin üstyapısını da gittikçe gerileştiren ve faşistleştiren bir yapılaşmayla birlikte geldi. 12 Mart askeri darbesi yetmedi, 12 Eylül askeri darbesi geldi. 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte zaten gerici ve baskıcı bir sisteme dayalı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin rejimi iyice -hem Anayasasıyla, hem Siyasî Partiler Kanunuyla, üst yapısıyla, parlamentosuyla falan- müthiş gerici bir sistem halinde organize oldu: Ama Türkiye bu 30 yıllık değişimi yalnız ekonomik alanda yaşamadı, sosyal alanda da yaşadı. Türkiye, adım adım kapitalizmin zorladığı, modernizmin zorladığı bir sürece girdi. Bu süreç, tam da Sovyetler Birliği'nin dünya çapında çöküşüne, sosyalizmin kapitalizm karşısında bir alternatif olarak varlığını büyük ölçüde yitirmesine yol açtığı dönemde meydana geldi Sosyalizm çökerken, demokratik muhalefet ezilirken, yok olurken, sosyalist muhalefet yok olurken, Türkiye, bir yandan da kendi kimlikleriyle bu değişime bağlı olarak ortaya çıkmak isteyen çeşitli toplumsal akımlara sahne olmaya başladı.

1980'lerin ortalarından itibaren Kürt hareketi, Eruh baskısıyla zirvesine çıkan bir silahlı ayaklanma başlattı. Bu silahlı ayaklanma, Türkiye'deki bu değişimin bir ürünüydü. Eski yapılanmaya artık razı olmak istemeyen çeşitli toplumsal güçler ortaya çıkmaya başlamıştı. Bunlardan en önemlisi birinci aşamada Kürtler oldu. Arkasından Aleviler, benzer bir şekilde, "Artık biz, eski sistem içinde ve eski kalıplar içinde varlığımızı sürdürmek istemiyoruz; yeni bir sosyal sistem, yeni bir ilişkiler ağı istiyoruz" diye ayaklandılar. Bunu siyasî islamcıların ortaya çıkması izledi. Zaten vardı, ama daha sonraki dönemde bunların yükselişi de bir siyasî kimlik kabul ettirme biçiminde ortaya çıktı. Türkiye'de üstyapıdaki iki askeri darbeye de siyasi sistemi gericileşirken hem doğal bir süreç içinde değişen hem de kaçınılmaz olarak değişen bir ekonomik değişim ve sosyal değişim, Türkiye'yi bir dönemecin eşğine getirdi.

Türkiye, bu dönemecin gerilimini yaşıyor. Şöyle yaşıyor: Birinci olarak Kürtler diyorlar ki, "Biz artık eski statü içinde yaşamak istemiyoruz. Yani biz, yeni kimliklerimizle ve yeni kişiliğimizle bu toplum içinde ve bu sistem de var oluruz" diyorlar. Devlet bunu kabul etmiyor. 12 Eylül'den bu yana gerçekleştirilen siyasî yapı ki, bu çok daha eskilere dayanan bir siyasî yapı ve burada bir kavga var.

ikinci itiraz Alevilerden geliyor. Üçüncüsü itirazlı siyasi islamcılar. Onlar da artık din ile devlet işleri birbirinden ayrılmaz, laik sistemde siyaset yapılamaz türünden yasakları reddediyor. Din adına daha önceden getirilen sınırlamaları kabul etmeyen ve bunu benimsemeyen ve bunu aşmayı amaçlayan bir siyasî mücadele yürütüyorlar.

Bu ortaya çıkış süreci içinde hangi mesele daha kritik ve etkili oldu. Şu etkili oldu: önce Kürt ayaklanması başladı. Kürt ayaklanması tabii karşı tepkiyi de beraberinde getirdi ve 12 Eylül'den bu yana oluşan iyice baskılaşmış devlet yapısı, Kürtlere karşı bir saldırıya geçti. Bu saldırı sonuçta oradaki direnişle karşılaştığı zaman Türkiye açısından çok ciddi problemler yarattı. Birincisi, ekonomik bakımdan Türkiye'yi savaş ekonomisine yönelmeye zorlayan bir etki yaptı. Yılda 8 milyar dolar- ki, bu Türkiye bütçesinin üçte birine yakın bir yekûn tutuyor- bu savaşta harcanmaya başlandı.

İkinci olarak göç unsuru, köylerin boşaltılması, şehirlerin Güneydoğu'dan gelen göçerlerle doldurulması aşaması geldi; Çatışma ve savaş, kaçınılmaz olarak oradaki insanların birçoğunun yaşama olanağını ortadan kaldırdı. Resmî rakamlara göre 3000, gayri resmî rakamlara göre 4-5 bin köyün boşaltılması nedeniyle, rakamları 3-4 milyonu bulabilecek ölçüde insan, yerinden, yurdundan göç etti ve büyük şehirlere toplandı. Güneyde Çukurova ve çevresine, Ankara ve çevresine, İzmir ve çevresine ve İstanbul'a yoğun bir Kürt göçü yaşandı. Zaten İstanbul ve büyük şehirler, hızlı şehirleşme sonucu göç alıyorlardı; ama bu göç alma, Kürt meselesinin gündeme gelmesiyle birlikte ikiye, üçe katlandı. Bu ikiye üçe katlanma, şehirlerdeki ekonomik ve kültürel sıkıntıları da tabii ikiye üçe katladı. 1965-1970'lerde arkadaşlar hatırlarlar, İstanbul'da Erbakan'ın partisi, Millî Selamet Partisi en düşük oy alan -yanlış hatırlamıyorsam yüzde 2-3'ler civarındaydı- birinci parti durumuna adım adım geçti. Neden geçti; bu hızlı göç, hem insanları ekonomik bakımdan açmaza sürüklerken hem de kültürel bakımdan açmaza sürüklüyordu. Büyük şehrin vahşi koşulları, insanların oraya adapte olmasını güçleştiriyor ve içine kapanmalarına yol açıyordu. Özellikle 1980'den sonra hızlı göç, bir sosyalist muhalefet de olmadığı için gecekondularda ve bu göçün yoğun olduğu bölgelerde -çünkü daha önce sol gruplar ve sosyalist gruplar büyük ölçüde bunların haklarını savunan ve buralarda muhalefeti örgütleyen bir rol oynuyorlardı. 12 Eylül'den sonra böyle bir rol de ortadan kalktı- bu defa oradaki insanların düzene tepkisini, sisteme tepkisini ve yaşama bunalımlarını örgütleyen güç olarak siyasî islamcılar ortaya çıktılar. Bunun sonucu olarak siyasî islamcı parti, hızla büyük şehirlerde yükselen bir güç haline geldi. Eskiden genellikle modernliğe daha yatkın olan partiler büyük şehirlerde kapitalizmin geliştiği bölgelerde büyür ve yükselirdi. Mesela CHP, 1970'lerde daha sol programlarla ortaya çıktığı zaman büyük şehirlerin desteğini alarak kuvvet toplamıştı. Şimdi tersi bir süreç yaşandı. Hızlı şehirleşme ve göçün yarattığı toplumsal sorunlara karşı modern sloganlarla ortaya çıkan partiler değil, tam tersine bu değişime tepki duyan ve sisteme tepki duyan insanları siyasî islamcılar peşine takmaya başladılar ve hızla yükselişe geçtiler. Tabii

bu yükseliş, yalnızca Türkiye'nin iç sorunundan güç almıyordu. Dünya çapında kapitalizme ve emperyalizme karşı eskiden bir sosyalist alternatif vardı, bir sosyalist seçenek vardı. Dünya muhalefeti, çeşitli kapitalist ülkelerde en çok sosyalistler etrafında örgütleniyordu. Bu alternatifin ortadan kalkmasıyla birlikte kapitalist sisteme karşı dinci muhalefet esastır fikri yaygınlaştı. Mesela. Müslüman olmayan kapitalist ülkelerde de dinci yükseliş ortaya çıkmaya başladı. Muhalif olmak ve düzene tepki göstermek, dinî motiflerle ortaya çıkmaya başladı. Bu, Amerika'da da böyle oldu, Avrupa'da bu şekilde kendini ifade eden örgütlenmeler ortaya çıktı. Özellikle Amerika'da yoğun bir şekilde bunun böyle olduğunu izleyebiliyoruz.

Şimdi bu nereye getirdi Türkiye'yi? Tabii ki Güneydoğu'daki savaş, milliyetçi yükselişe yol açtı. Herhalde onu Tanıl Bora, etraflıca ele alacak, ben o nokta üzerinde çok fazla durmuyorum, islamî yükseliş için kışkırtıcı temel etken Kürt meselesidir. Çünkü Kürt meselesi ve artan çatışmalar göçe yol açıyor, ekonomik dengelen altüst ediyor, devlet içinde şiddet eğilimini güçlendiriyor. Bu faktörler ise toplumda düzene karşı ve sisteme karşı muhalefete ve tepkiye neden oluyor. Tepkiye neden oluyor ama bu tepki modern bir muhalefete dönüşemediği için, bu tepkiyi modern bir muhalefet örgütleyemediği için dinci muhalefet güç kazanıyor. Fakat ben, şu kanaatteyim: Türkiye, iki askeri darbeyle ortaya çıkan sosyal yapıyı artık kaldıramaz bir noktaya geldi. Anayasasıyla, devletiyle, polisiyle, ordusuyla, baskıcı bir devlet mantığı oluştu. Bu mantık iki askeri darbeyle de pekişti. Bu iki askeri darbeyle pekişen devlet mantığıyla, Türkiye'nin gelişme düzeyi, toplumun istekleri, toplumsal kimliklerle ortaya çıkan grupların istekleri çelişmeye başladı. Hatta -tabii üzerinde çok tartışılması gereken konulardan birisi- büyük burjuvazinin bir kesimi de bugünkü toplumsal üstyapıyı, bugünkü yasal üstyapıyı reddeder bir noktaya geldi. Kürt meselesi ortaya çıktığından beri işadamlarının bu meseleye barışçı siyasî çözüm isteyen tavırları önce bazı insanlar tarafından "yahu bunlar üçkâğıtçılık yapıyorlar, kandırmak istiyorlar, böyle bir şey yoktur, falan" gibi sözlerle geçiştirilmeye çalışıldı, Cem Boyner bu çıkışı yaptığı zaman kimse inanmak istemedi. Ama daha sonra anlaşıldı ki, bu yalnız Cem Boyner'le sınırlı değil. TÜSİAD'ıyla, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'yle, İktisadi Kalkınma Vakfı'yla, Halis Komili'siyle, Sabancı'sıyla, Kürt meselesinin siyasî bakımdan çözüme ulaştırılmasını isteyen, bunun artık savaş yoluyla sürdürülmesine karşı olan ciddi bir işadamı birikimi de Türkiye'de ortaya çıkmıştı. Bunun nedeni üzerinde düşünmek ve tartışmak gerekiyor. Ben şöyle düşünüyorum: Türkiye'nin ekonomik gelişmişlik düzeyi ve sanayinin gelişmişlik düzeyi sonucu, işadamlarının kavrayışı değişti. Kendi üzerlerinde durdukları altyapıdaki değişiklik, artık bu devlet sisteminin belli ölçülerde reformize edilmesini gerektiriyor. Yani merkezî devlet yapısının adım adım biraz daha ademi-merkezîleştirilmesini ve yapı değişikliğine gidilmesini talep ediyorlar. Bu toplumsal kimlikleri de üç aşağı beş yukarı, belli ölçülerde kabullenen yeni bir sisteme doğru gidilmesi gerektiğini savunan bir noktaya geldiler. Çünkü Türkiye'nin üst yapısı, bu altyapıdaki değişimi ve gelişimi kaldırmıyor. Kaldırmadığı için işte bunca kan, bunca kıyamet kopuyor. Benim kanaatim o ki, önümüzdeki süreç içinde bu dengesizlik büyük ölçüde ortadan kalkacaktır. Yani daha önce işadamları, askeri darbelerden güç alırken ve bu sayede ekonomilerini geliştirme yolu bulurlarken, şimdi artık askerin, ordunun, polisin, vesairenin bu alanlardaki elinin kolunun kısaltılmasından yana bir tutum izliyorlar. Bu da bir değişimin eşliğine gelindiğini gösteren önemli bir etken.

Sonuçta şöyle toparlayabilirim bütün bu söylediklerimi: Siyasî islam, Türkiye'deki ve dünyadaki bir sosyalist alternatifi ortadan kalkması ve kapitalizme karşı düzensiz muhalefetin bir parçası olarak ortaya çıktı. İkincisi, bu Kürt meselesiyle ve hızlı göçle kışkırtıldı ve büyüdü. Eğer bu şekilde devam ederse, yani Güneydoğu'daki savaş devam ederse ve bu boyutlarıyla sürdürülürse, ben islamî yükselişin daha da fazla artacağı inancındayım. Eğer bu savaş durur ve bitirilirse ben hızla islamcı yükselişin eski hızının kesileceğini, milliyetçi yükselişin de kesileceğini düşünüyorum. Önümüzdeki dönem, Türkiye böyle bir meseleyi tartışma aşamasına gelmiştir diyorum. Teşekkür ediyorum.

Yavuz ÖNEN- Oral ÇALIŞLAR'a teşekkür ediyoruz. Ben söz vermeden önce kısa bir iki açıklama yapmak istiyorum. Bir tanesi, inşaat mühendisi arkadaşımız Zafer ALEV bize bir mesaj göndermiş. İran İslam Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Muhammed Rıza Raşit'in gazeteye yaptığı bir açıklamaya yanıt olarak bir not düşmüş bu arkadaşımız. Bu başkonsolosun, Kur'an-ı Kerim'in vaat ettiği üzere yalnızca İslam'ın her türlü sorunun çözümü bir sistem olduğu iddiasına karşı şöyle belirtmiş:

"Türkiye Cumhuriyeti laik olup Diyanet Teşkilatı'nca ve ilgili vatandaşlarca islamiyet yaşatılıp uygulanmaktadır." Bu mesaj böyle sunulurken sizin isteğiniz yerine getirildi. İkincisini biraz önce öğrendim! İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanmakta olan yazar Yaşar Kemal, Terörle Mücadele Yasasının 8. maddesi uyarınca 1 yıl 8 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Eğer Yaşar KEMAL 5 yıl içinde uslu durursa bu ceza uygulanmayacaktır.

Oral ÇALIŞLAR - Mahkemenin bitişinde de "Ben bu tecili kabul etmiyorum" diye çıkış yapmış Yaşar KEMAL.

Yavuz ÖNEN - Öyle Yaşar'lık yapar o Yaşar KEMAL. Buyurun Tanıl BORA.

Tanıl BORA - Teşekkür ederim. Herkese iyi günler. Bu "güzel" haberin üzerine konuşmak gerçi biraz tatsız olacak, ama gene de vazifemizi yapmalıyız. Şimdi ben, büyük ölçüde Sungur SAVRAN'ın anlatımına paralel, kimi noktalarda onu sürdürerek, kimi noktalarda eleştirerek bir şeyler anlatmak istiyorum. Benim çerçevem de globalleşme ile milliyetçiliğin bağıntısı ile ilgili. Siyasî islam dediğimiz şeye ancak kıyısından değinebilirim. Fakat şunu gözden kaçırmamalı: Milliyetçilikle modern siyasî dinî hareketin bir ortak noktası var. Özcü diyebileceğimiz hareketler bunlar: insanlara doğuştan gelen, yani içine doğdukları cemaat çerçevesi içerisinde verilmiş kimliklere dayalı siyasetler geliştiren; onların kendi tercihleriyle, kendi arayışlarıyla geliştirecekleri siyasal yollardan ziyade salt bu "özel" kimliklerine dayanarak onlara hitap eden hareketler. Bu ortak paydadan kalkarak, milliyetçilik hakkında söylediğimiz pek çok şey aslında genel olarak siyasî dinî hareketler bakımından, yani islamcılık gibi hristiyan fundamentalizmi ve benzeri hareketler için de kabaca geçerlidir. Globalleşme denilen çağla milliyetçilik birbirine çok zıt şeyler gibi gösterildi bundan 3-5 sene önce. Ve gerçekten de Sungur SAVRAN'ın dediği gibi bunlar hiç de o kadar zıt şeyler değil. Şematize edersek üç nedenle böyle:

Birincisi, gerçekten globalleşme denilen süreç, dünyadaki ekonomik, siyasî ve toplumsal eşitsizlikleri had safhada çoğalttığı için böyle. Globalleşme

hakikaten ayrışmayı, eşitsizliği çok fazla artırdı. Bunu miktar olarak da yaptı; yani eskiden zaten var olan eşitsizlikler, artık çok daha büyük ölçülere ulaştı. Örnek verirse, eskiden de Afrika az gelişmiş, sömürülen, çok fena durumda bir kıtayı. Şimdi bu had safhaya vardı, hatta Afrika örneğiyle ilgili bazı Marksist ekonomistlerin şaka yollu söylediği bir şey var: Emperyalizm tarafından sömürülmekten daha kötü bir şey vardır, o da emperyalizm tarafından sömürülmemek! Yani Afrika bugün emperyalizm tarafından dikkate alınmayacak ölçüde dışlanmış, mahva terk edilmiş bir koca kıta durumunda. Sözün özü eşitsizlik had safhaya varmış, varolan eşitsizlikler 10 yıl öncekine göre daha da beter hale gelmiş durumda. Bunun yanı sıra globalleşme, eşitsiz toplumsal ve iktisadî ilişkileri yatay düzeyde yayıyor; Bunu da şöyle açabiliriz: Eskiden eşitsizlik denilen şey, dünya ölçeğinde ülkeler arasındaki eşitsizlikle ifade edilebilirdi. Şimdi bunu da söylemek o denli kolay değil, ülkelerde kendi içinde alabildiğine ayrıştı. Yani, bir ulus devletin kendi içindeki eşitsizlikler de üst düzeye varmaya başladı. Çünkü mevcut kapitalist sistem, globalleşme kavramıyla özetlenen Post-Fordizm (esnek üretim) gibi yönleriyle şöyle bir mantık kazandı: Bütün dünya üzerinde kendine yararlı olan, verimli saydığı unsurları istediği gibi ayıklayıp alabiliyor. Diyelim ki, Tayvan'daki ucuz işgücünü, Frankfurt'taki iyi iletişim imkânlarını ve İstanbul'daki pazarı birbirine çok rahat bitiştirebilecek bir esneklik kazandı. Bu nedenle bütün bir ülkenin yükünü, bütün bir şehrin yükünü, hatta bütün bir üretici sınıfın yükünü çekme zarureti artık fazla hissetmeyerek kendini çok daha esnek, çok daha modüler üretimlere uyarlayabiliyor. Bunun sonucu, dediğim gibi ayrışmanın sadece derinleşmesi, çoğalması değil, farklılaşması, ayrışması, yatay düzeyde de çeşitlenmesi. Bunun da sonucu, sadece ülkeler arasında değil, bölgeler arasındaki, şehirler arasındaki eşitsizliklerin had safhaya ulaşması oluyor. Onun da sonucu işte bölgeci milliyetçiliklerin ortaya çıkması; yani bir millî kimlik ya da bir ülke temelinde gelişmesine alıştığımız milliyetçi akımların, artık bölgeler ölçeğinde de ortaya çıkmaya başlaması. Bunun en çok anılan örneği İtalya'daki Kuzey Ligi. Daha yoksul olan Güney İtalya'nın yükünü taşımak istemeyen, Avrupa Birliği'yle bütünleşmesini daha iyi koşullarda gerçekleştirmek için Güney İtalya'yı sırtından atmak isteyen bölgeci milliyetçilik hareketi olarak çıktı ve bayağı yüksek oylar aldı. İspanya'da Katalan milliyetçiliği var benzeri bir şekilde. Brezilya'da Sao Paulo ve çevresinde büyük birkaç kentte benzeri bir bölgeci milliyetçilik hareketi var. Sonuç olarak, globalleşme, mevcut milliyetçilikleri kabartmasının yanı sıra yeni tür milliyetçi akımların da çıkmasını beraberinde getiriyor. Çok kabaca şöyle bir ayırım yapabiliriz bugün dünyada gördüğümüz milliyetçilik hareketleri açısından: Bir, kazananların milliyetçiliği var; yani ağırlıkla dünyanın kuzey yarımküresinde boy gösteren ve globalleşme sürecinin nimetlerinden yararlanabilen kesimlerin, ülkelerin ve bölgelerin geliştirdiği bir milliyetçilik türü. Bir de kaybedenlerin milliyetçiliği var; bu da dünyanın daha çok güney yarımküresinde kendini gösteren milliyetçilik. Globalleşme sürecinin nimetlerinden yararlanamayan, hatta bu süreç tarafından dışlanan, ikinci plana itilen ülkelerin, bölgelerin geliştirdiği bir milliyetçilik biçimi bu. Bu ayrışmanın kuramını da kapitalist dünyanın merkezlerinde yapanlar oldu. Amerika'nın önemli allamelerinden Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" diye bir tezi gündeme geldi bundan iki yıl önce ve çok tartışıldı, hâlâ da tartışılıyor. Bu teze göre, dünyadaki çatışmalar artık ulus-devletler ya da milliyetçi hareketler arasında olmayacak, medeniyetler ölçeğinde olacak. Medeniyetler olarak da İslam dünyası sayılıyor, Rusya bir büyük medeniyet

olarak sayılıyor, Amerika ve Avrupa bir merkez olarak sayılıyor, Şintoizmle Budizmin hâkim olduğu Uzak Asya uygarlıkları sayılıyor. Fakat Samuel Hantington neticede şunu diyor: "Esas çatışma Batı uygarlığıyla dünyanın geri kalan tamamı arasında olacaktır" Bu örneği şunun için verdim: Bir makro milliyetçiliğin de gelişmeye başladığını görüyoruz. Şimdilerde mikro milliyetçiliklerle çok dalga geçiliyor. "Her kabile artık bayrak çekip devlet kurmak istiyor", deniyor; minik minik, adını bilmediğimiz kavimler çıkıp milliyetçilik yapmaya başladılar diye şaşırılıyor. Tamam ama, bir yandan da tam tersine makro milliyetçilik diyebileceğimiz bir kültürel eğilim geliyor. Kuşkusuz henüz bunun görünür bir siyasal ifadesi yok; fakat alttan alta bir tavır olarak böyle bir makro milliyetçiliğin gelişmeye başladığını görüyoruz. Makro milliyetçilik diyebileceğimiz bu yaklaşımların sadece kuzeyde ya da Batı dünyasında değil, güneyde ya da Doğulu kültürler içerisinde de karşılıkları var. Bence uluslararası siyasi islamcılık hareketinin de böyle bir özelliği var; o da kendisini Batı kültürüne ve kuzeye karşı bir tür makro milliyetçilik olarak var ediyor bir yönüyle. Keza Uzak Asya'daki ekonomileri çok hızlı gelişen, "Asya kaplanları" denilen ülkelerde de, Asya uygarlığı adına ulus-devletler üstü bir ortak kültürel kimlik temelinde bir siyasetin formüle edilmeye çalışıldığını görüyoruz.

Bu yeni milliyetçilik biçimleri arasında yine Sungur SAVRAN'ın değindiği refah şovenizmi var. Özellikle globalleşmenin nimetlerinden en iyi yararlanan ülkelerin ve bölgelerin artık bu ekonomik gelişmenin yükünü daha yoksul hemşehrileriyle veya vatandaşlarıyla paylaşmak istememelerinden, kendilerini yalıtıp gelişmelerini daha rahat ve sakin kafayla sürdürme arayışlarından kaynaklanan refah şovenizmi de yeni bir milliyetçilik çizgisidir. Bir de yeni ırkçılık diyebileceğimiz yeni bir milliyetçilik biçimi var. Bu da biyolojik temelde, yani insanların soyuna, ırkına bakarak değil, kültürel temelde oluşan bir ırkçılık; insanların belirli davranış biçimlerine, gelir düzeylerine, yaşam tarzlarına bakarak bunun temelinde bir kimlik oluşturan, "medeni" olma, Batılı olma, oturup kalkmasını bilme, gibi kodlar temelinde gelişen bir milliyetçilik var ki, bugün Avrupa'daki ırkçı akımlar çoğunlukla bu özelliği gösteriyor. Yani artık soy, sop, ırk ve renkten öte, bizim yaşam tarzımıza, Batılı yaşam tarzına uyanlar-uymayanlar temelinde bir ırkçı ayırım geliştirmeye yöneliyorlar, İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da gelişen ırkçılığın hâkim damarı da bu olmaya başlıyor giderek. Bu da Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" diye itiraf ettiği eğilimin bir göstergesi sayılabilir. Buraya kadar olanları toparlarsak, gerçekten globalleşme denilen süreç, milliyetçilikle pekala bağdaşıyor, hatta onu körüklüyor ve bildiğimiz milliyetçilikler dışında yeni milliyetçilik biçimlerinin de doğmasına sebep oluyor. Milliyetçiliğin, içinde bulunduğumuz konjonktürde gelişmesinin ilk nedenini uzunca anlattım, iki neden daha var: Bir tanesi yüzeysel, politik bir neden. Malum, iki kutuplu dünyanın çökmesi sonucunda, artık dünyanın herhangi bir yerindeki bir çatışmaya doğrudan Amerika ve Sovyetler Birliği tarafından müdahale edilip ne lazımsa yapılmasını, fazla büyütülmeden engellenmesini sağlayacak bir mekanizma kalmadı. Artık bölgesel savaşlar mümkün, yapılabilir hale geldi. Dolayısıyla da birçok millî devlet, bu iki kutuplu dengenin baskısı nedeniyle pek öne sürmediği, bastırma* zorunda kaldığı millî emellerini gömdüğü yerden çıkardı. Başka ülkelerdeki azınlıklarının kollamak, burası esasında bizim vatanımız dediği yerlere göz dikmek için daha serbest bir saha var artık dünyada. Global dengeler açısından problemleri olmayacak, çok fazla kriz yaratmayacak, sınırlı bir ölçekte kaldığı ölçüde yerel, bölgesel çatışmalar

mümkün hale geldi. Bu da hele "istikrarsız" denen, yani Batı dışı coğrafyalarda, jeopolitik olarak milliyetçilikleri azdıran bir etmen. Bence daha önemli ve daha başka derin üçüncü bir nedeni var bulunduğumuz dönemde milliyetçiliğin ve milliyetçiliğe benzer özcü siyasetlerin gelişmesinin. O da sosyolojik diyebileceğimiz neden. Bu doğrudan doğruya kapitalizmin içinde bulunduğu bu yeni gelişme aşamasıyla ilgili, kapitalizmin vardığı gelişme düzeyiyle ilgili. Bunu nasıl tanımlayabiliriz? Kapitalizmin artık hayatın her alanına nüfuz etmesiyle; meta ve para ilişkilerinin, yani her şeyin mala dönüşmesinin, her şeyin parayla ölçülür hale gelmesinin hakikaten hayatın her alanına daha fazla sızmasıyla. Buna paralel bir etken, enformatik sanayiinin olağanüstü gelişmesi, hatta kapitalist gelişmenin motor sektörlerinden biri haline gelmesi, medya uygarlığı dediğimiz sonuç, insanların dünya ile ilişkilerini ekranlar yoluyla kurar hale gelmeleri, organik, doğal toplumsal ilişki biçimlerinin çözülmesi; zaten on yıllardır, iki yüzyıldır çözülmekte olan geleneksel ilişkilerin iyice çözülmesi, insanların alabildiğine atomize hale gelmesi, fragmanlaşması... Bunu herhalde sizler meslek odacıları olarak çok iyi biliyorsunuz. Artık insanları hiçbir örgüt fazla bağlamıyor, hatta hiçbir sınıfsal, toplumsal kimlik daha çok bağlamıyor; hayatının tamamına anlam veren bir çerçeve oluşturamıyor bilinçli azınlıklar dışında. Müthiş bir atomlaşma, dağılma, fragmanlaşma hali var. insanlar dağılıyor, insanların feleği şaşıyor; böyle bir dünyadayız, insanların kafası karışık olduğu için filan değil, bütün bu saydığım etkenlerle insanların feleğini yapısal olarak şaşırtan bir gelişme biçimine varmış durumda kapitalist uygarlık. Bunun sonucu, insanların gerçekten dünyayı anlamlandırmakta, hayatlarını anlamlandırmakta, hayat çizgilerini çizmekte, "ben neyim, ne yapıyorum"un cevabını vermekte gittikçe daha fazla zorlanmaları oluyor. Kabaca "kimlik krizi" dediğimiz şey bu işte. Dünyada ağır bir kimlik krizi var ve bu kriz karşısında özcü dediğimiz kimlikler, bunun en "babası", en iddialısı olan milliyetçilik başta olmak üzere, insanlara dan simidi gibi geliyorlar. Çünkü bunlar her şeyden önce çok kolay kimlikler; insanlara o "çok özel" kimliklerinden gelen bir anlam ve önem atfeden, tutunmasını sağlayan kimlikler bunlar. Çok da fazla arkasını kurcalamayı gerektirmeksizin insanlara hoşnutluk vaat eden, anlam vaat eden, güç vaat eden kolay ve renkli kimlikler. Bu ruhsuzlaşmış dünyada insana belirli bir manevî haz ve kendini bir şey sanma imkânı veren kimlikler. Bugünkü dünyada milliyetçiliğin ve benzeri siyasetlerin güçlenmesinde bu sosyolojik gerçeğin de çok önemli bir katkısı olduğunu düşünüyorum. Sungur SAVRAN'a atıf yaparak devam edersem, şuna da katılıyorum: Gerçekten bugün Türkiye'de milliyetçiliğin yükselmesinde elbette Kürt meselesinin çok önemli bir payı var; ama Kürt meselesi hiç olmasaydı da bugün Türkiye'de milliyetçilik ya da ona benzer bir akım öyle veya böyle varolurdu diye düşünüyorum. Çünkü, anlatmaya çalıştığım gibi, bunun çok daha köklü ve çok çeşitli nedenleri var.

Bu çizdiğim genel şemaya bağlı olarak Türkiye'de milliyetçiliğin yükselmesinin ek nedenleri de var. Çizdiğim şema, Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişi için de açıklayıcı. Türkiye'de ilave neler var: Birincisi elbette Kürt meselesi var. İkincisi, Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle Türkî Cumhuriyetlerin bağımsızlaşmasıyla bir büyük Türk dünyası ufkunun ortaya çıkması ve gerçekten bütün siyasî akımların buna yapışması var. Bir başka önemli etken olarak da -daha az göze görünür, ama önemli- Türkiye'de son 15 yılda büyük ölçüde yanılısana olan, ama belirli temelleri de bulunan özellikle Özal döneminde topluma şırınga edilmiş olan, bir özgüven patlaması var.

Türkiye'nin artık bir bölge gücü olma aşamasına geldiği, Orta Doğu'da Amerika'nın, NATO'nun yaveri olan bir minik ülke, kıytırık bir Üçüncü Dünya ülkesi olmaktan çıkıp bölgesinde iddialı bir süper güç adayı haline geldiği, ekonomik gelişmesiyle artık uluslararası ekonomik düzene eklemenecek ölçüde büyük ve iddialı bir güç haline geldiği, televizyon yorumcularının çok kullandığı ifadeyle artık Türkiye'nin, dünyanın birinci ligine çıktığı gibi bir inanç çok fazla şırınga edildi son dönemde. Dediğim gibi Türkî Cumhuriyetlerin ortaya çıkmasından bağımsız olarak da iktisadî gelişme bağlamında empoze edilen bir özgüven ve gurur motivasyonuydu. "Bunun da bence Türkiye'de özellikle şehirli kesimlerde, medyanın etki ölçüsünün yüksek olduğu kesimlerde milliyetçiliği körükleyici çok ciddi bir etkisi oldu.

Vakit taşıyor, onun için ben Türkiye'deki milliyetçilik konusunda söyleyeceklerimi söyleyeyim: Türkiye'deki milliyetçiliğin gerçekten ciddi faşizan yönelimleri var, faşizan unsurları çok belirleyici, ama Türkiye'deki milliyetçilik faşist milliyetçiliktir diye kestirip atmak bana kabalaştırıcı bir özet geliyor ve durumu anlamamıza izin vermez gibi geliyor. Ben, bugün Türkiye'de kabaca dört milliyetçilik türü ayırt ediyorum :

Birincisi, resmî milliyetçilik. Resmî milliyetçiliğin en büyük özelliği, vatandaşlık temelinde, vatan temelinde daha ılımlı bir milliyetçilik olmakla hakikaten ırkçı bir milliyetçilik olmak arasında gidip gelen ve biraz da bu kararsız dengesiyle işi götüren bir milliyetçilik türü olmasıdır. Onun yanı sıra MHP'nin temsil ettiği ırkçı milliyetçilik var. Üçüncüsü, büyük ölçüde bir anti-islamcı panzehir olarak popülerleşmeye başlamış olan, sosyal demokrat kesimlerde hâkim olan bir Atatürk ulusçuluğu çizgisi var. Dördüncüsü de, daha az göze görünen, ama bence diğerleri kadar etkili, liberal milliyetçilik diye özetlemeyi savunduğum bir akım var. Türkiye'nin özellikle Batılılaşma enerjisine çok vurgu yapan, Türkiye'nin ne kadar gelişmeye açık, tıpkı Batı gibi olmuş, Batıyı yakalamış, bir ülke olduğu söylemini çok fazla öne çıkartan ve bu modern hayat tarzını yakalama temelinde propagandası yapılan bir çizgidir bu liberal milliyetçilik. Özellikle popüler köşe yazarlarının, bilhassa Ertuğrul Özkök'ün yazılarında ortaya çıkan "yeni Türklük" övgüsü, pop müziğimizin ne kadar modern olduğu, gençlerimizin nasıl pırıl pırıl parladığı "yepyeni bir canavar gibi nesil geliyor" muhabbeti... Bu liberal milliyetçilik çizgisinin aslında hepsinden de daha etkili olduğunu düşünüyorum. Ve bütün bu manzarayı, bütün bu ayrımları dikkate almak gerektiğini düşünüyorum. Bu manzaraya bakarak, toptan, Türkiye'deki milliyetçilik faşist çizgidedir demeyi şüpheli buluyorum. Andığım dört milliyetçilik çizgisi müthiş bir karambol oluşturuyor. Bu karambol iki sonuca yol açıyor. Birincisi, Türk milliyetçiliğinin her ne türde olursa olsun, topluma egemen olmasına, hayatın her alanına sızmasına, politik hayata tasallut etmesine, her şeyi denetleyen bir üstün güç haline gelmesine yol açıyor; en beteri bu. Bunun faşizm olması gerekmez, bu haliyle de yeterince beter bir şey zaten. İkincisi, bu karambol, bu karmaşa, hiçbir akımın milliyetçiliği kendi tekeline almasına kolay kolay elvermiyor. Nitekim elverseydi, milliyetçiliğin bu noktaya geldiği, hele faşist damarı güçlü bir milliyetçiliğin bu noktaya geldiği bir Türkiye'de herhalde MHP, aday listelerini yanlış da düzenlese barajı geçerdii. Bu karambol, o kadar kolay kolay bir siyasî güç tarafından hakim olunabilir bir tablo çizmiyor. Bu da, tablonun bir başka özelliğini vurgulamak gereğini hatırlatıyor bize. Eğer faşizmle ilgili bir şey söyleyeceksek, neo-faşist diyebileceğimiz bir akımdan söz edebiliriz bugün Türkiye'de. Neo-faşizm dediğimiz ve bugün Avrupa'da da çok güçlü olan akım, çok dağınık, örgütlü bir şekilde bir araya gelmeyen, haftada bir belki bir gaza gelip mitinge katılıp

sonra tekrar evine çekilen, yani anlık, kendiliğinden ele gelmeyen belli bir siyasî akıma kolay kolay eklenemeyen, yüzergezer, ama çok kolay saldırganlaşabilen, çok kolay vurucu, kırıcı olabilen, bilinçsiz bir "kitle insanı" kalabalığına, bir kuru kalabalık öfkesine dayanıyor. Bugün Türkiye'de özellikle bu milliyetçilikler karambolü sonucunda ortaya çıkmış böyle bir manzara var bence. Süremi çok aştım. Son olarak Sungur SAVRAN'ı eleştiri babında söylemek istediğim bir şey var: Bütün milliyetçilikleri aynı kefeye koymama meselesi. Tamam, elbette milliyetçilikler arasında, en azından milliyetçi hareketlerin hitap ettiği toplumsal yapılar arasında farklılıklar var. Elbette bir hâkim ulus şovenizmiyle ezilen, baskı altındaki bir topluluğun milliyetçi hareketi arasında belirli bir farkı var, belirli haklılık payı var. Fakat bu bizi iyi-kötü milliyetçilik ayırımına götürmemeli. Çünkü her ne kadar baskı altında olursa olsun bir halkın, bir topluluğun, bir öznenin kurtuluş hareketi, kendisini milliyetçi motiflerle ifade ettiği oranda kendi kurtuluşunun da önünü kesiyor. Bu son dönemde Marksizm içinde de çok fazla tartışılan bir mesele. Marksizmin en fazla kendine baktığı ye bu işi kötü yaptık dediği meselelerden bir tanesi zaten Üçüncü Dünya Ülkeleriyle ilgili milliyetçilik konusundaki tavrın mirası. Yani bir toplumsal hareketi ve onun öznesini olumlamakla, o hareketin kazandığı milliyetçi karaktere mesafe koymak arasında bir ayırım var ve bu ayırım hiç lüks değil, her durumda korunması gereken bir ayırım. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN - Teşekkür ederiz. Ben, TMMOB'nin neden böyle bir konuyu seçtiğini kısaca hatırlatayım önce. Biliyorsunuz meslek odalarımızın genel kurulları bu dönem çok değişik bir ortam yaşadı. Meslek odaları birden bire sağın, yani milliyetçilerin ve dincilerin de önem verdiği ve birlikte davrandığı ortamlar haline geldi. Yönetimleri tabii ki, mevcut koşullar içinde, mevcut usuller çerçevesinde demokratik haklarını kullanarak yönetimleri ele geçirme atığına giriştiler. Bu süreci ilginç yaşadık, kapattık. Bu atak aslında yeni değil. 1980 sonrasında ara kesintiye uğramış bir hareket. Onun nedenlerini biraz kavrayabilmek için zamana yayılı olarak 50'lerden başlayarak, hızlı ve özet olarak konuşmak istiyorum. Meslek odalarının 40 yıllık serüvenini gözler önüne seriyim ki, bu son atağın Türkiye'nin mevcut şartlarında yeniden örgütlenmiş sürekli bir atak olduğunu anlatabileyim.

Şimdi 1954'lerde meslek odalarının örgütlenmesi yasallaşıyor, kurumsallaşıyor. 1960'a kadar meslek odaları teknokratların, yani yüksek bürokratların denetiminde ve yönetiminde devletle içice kurumlar halinde görev yapıyor 1960'lara kadar. Bütün bu yönetimlerin belirgin başka karakteri de, daha ziyade bu yüksek teknokratların masonlardan oluşmasıydı ve meslek odaları bu dönemde elit bir yönetim süreci yaşadı. 60-70 dönemi ise meslek odalarının bir anlamda altın çağı dönemidir. Çünkü 27 Mayıs'la birlikte meslek örgütlenmesine ve diğer demokratik kitle örgütlerinin gelişmesine yol açacak yeni bir sosyal statü gündeme getirildi. Buna uygun bir örgütlenme süreci içinde, meslek odaları 1954'te yasallaşmış olmasına rağmen, içerik olarak, kendi programını giderek değişik bir aksta belirleyen bir süreç yaşıyor. Meslek odaları, bu yıllarda biraz da Türkiye toplumunun içine girdiği kapitalistleşme sürecine bağlı olarak ön plana çıktı. Biliyorsunuz, 60'lı yıllar planlamacı, kalkınmacı devlet, sosyal devlet sürecinin başladığı yıllardır. Yeni Anayasa'sıyla Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulduğu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin "ortanın solu" sloganlarını attığı ve bu sloganlar içinde daha ziyade sosyalistlerin, komünistlerin dünya devrimci hareketi içinde devrimi

gerçekleştirmiş ülkelerde toprağa dair, üretimine dair sloganların kullanıldığı bir süreç. Türkiye İşçi Partisi'nin sendikalar tarafından kurulduğu dönem; yani sosyalist ve komünist hareketin de filizlendiği, kök saldıği bir dönem. Yani görelî demokratik koşullarda meslek odaları kendi hareket alanında devlet eliyle yaratılmaya çalışılan kapitalistleşme sürecinin sıkıntılarıyla boğuşmaya başladı.

Bu dönem, yayınlardan da tanımlayabileceğimiz, meslek odalarının atak yaptığı, toplumda tanınmaya başlandığı bir dönemdir. Meslek odaları özellikle yatırım programlarına yönelik yaklaşımlarıyla öncelikler meselesiyle, bölgelerarası dengesizlikler sorunuyla haşır neşirdi. Fazla ayrıntıya girmeyerek hızlanıyorum. 1970-80 dönemi, 12 Mart müdahalesiyle yeniden biçimlendirilmiş bir toplumsal ortamda gerçekleşti. Meslek odaları daha da radikalleşen bir sol ortamda Anayasa değişikliklerine rağmen, -yani 1960 Anayasası'nda tanınmış olan bazı hakların geri alınmasına rağmen- etkinliklerini daha da artıran kuruluşlar oldu. Yalnız burada bir ayrıntıya girmek istiyorum: Bu yılların başında bugün Cumhurbaşkanımız olan ve Atatürk'ten sonra Türkiye toplumuna en fazla katkısı olan kişi olarak iddia edilen Sayın DEMİREL, arkadaşlarıyla birlikte meslek odalarını kapatmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Fakat hepimizin hatırlayabileceği gibi, 70'li yılların başına denk düşen bu süreçte yasa tasarıları geri çektilmiştir. 70'li yıllar işte böylesi bir baskı döneminin de başladığı bir süreçtir. Baskıların başka biçimleri de vardı; meslek odaları bir yandan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve siyasî partilerin hedefi haline gelmiş, bürokraside de kamu kesiminde mühendis ve mimarlara yönelik baskılar artmış. Diğer yandan meslek örgütlerine yönelik silahlı saldırılar, bombalamalar olmuştur. Odaları kapsamında, içine girdiği demokratik süreçte etkin olan mühendis ve mimar arkadaşlarımızın öldürüldüğünü biliyoruz; sayıları ve isimleri hep yazılı hafızalarımızda. Böyle bir süreç 70-80'li yıllar. 80 yılı hepimizin yaşadığı bir dönemeç; 1983'e kadar açık faşizm dönemi, 1983'ten sonra da üstü örtülü, sivil giydirilmiş faşizan bir dönem. 80-83'ün devamı olan bir süreç içinde yeni meslek odalarının enteresan bir dönemi başlıyor. Burada, politiklardan kaçış, bireyselleşme, toplumsallaşmadan uzaklaşış, yine o bireyselleşmeyle özdeş olan bir şey. Tabii topluma genel olarak kabul ettirilmeye çalışılan tepkisizlik bizleri de etkiledi. Bu alanlarda da meslek örgütlenmesi içinde de o dönemin tek sesli beşi bir yerde yönetimlerinin ortamını yaşadık. Bu dönemin, şu anda üzerinde konuşma yaptığımız dinci ve milliyetçi akımlarla bağlantılı olarak bir belirgin özelliği var. 70'li yıllarda meslek odaları, özellikle de kamu kesiminde çalışan üyesi fazla olan meslek odaları, sağın da çok önemli hedefi halindeydi. Yani, yönetimleri ele geçirmek için çok aktif bir çalışma içine girmişlerdi; fakat 80'li yıllar, bu kesimlerin bürokrasiyi ele geçirmeleri, yani daha doğrusu bürokrasiye entegre olmaları nedenleriyle Türkiye'de -burada değinildi- belli bir süreçte bu milliyetçi kadrolar ve dinci kadrolar, devletin belli kurumlarında işlevlerini sürdürmeye başladılar. Meslek odaları, bu bakımdan rahat bir dönem, önemsiz sayılan bir alan yaşadı ve böyle bir alan olarak değerlendirildi. Fakat 90'dan sonra bir başka süreç başladı. 90'lı yıllarda, anlatıldığı üzere bazı siyasî akımların ve milliyetçi akımların gelişmesinin hızlandığı süreçte bir başka dönem başladı, meslek örgütlenmesi. Bu yılların başında özellikle Koalisyon Hükümetinin gelmesiyle, yani DYP-SHP umut koalisyonunun, tarihi koalisyonun göreve başlamasıyla birlikte ve bu anlatılmakta olan dünyadaki hızlı değişim sürecinin yeşerttiği umutlarla yeniden ilginç ortamlar haline geldi. Şimdi ben, şöyle bir noktaya dikkat

çekmek istiyorum: Sağ, meslek odalarına yeniden yöneldi, ama ondan önce nedenlerini biraz açmak istiyorum. Biliyorsunuz 90'lı yıllarda sağın alternatifsizliğinin merkezi siyasî alanda yaşandığına tanık olduk. Tabii bu gelişim içinde yerel yönetimler de el değiştirmeye başladı. 90'lı yılların başında Refah'ın büyük kentlerde yönetimleri denetleyebilir hale gelmesinden sonra, özellikle kentsel rantın öne çıktığı bir süreç başladı. Kentsel rant, Türkiye'de toprağa bağlı olarak ve hâlâ etkinliğini ve ekonomideki büyümesini ve önemini koruyan bir rant alanı. Refah, yerel yönetimlerde yönetime gelir gelmez, önceki mesleki denetim alanlarını kapattı, meslek odalarının mesleki pratikten önemli bir alanını -ki, aynı zamanda o üyesini denetleyen bir mekanizmadır ve imar hukukunu kamu açısından denetleyen bir uygulamadır- bunları engellediler. Neden? Çünkü yerel yönetim sürecinde, mevcut imar planlarını değiştirme, zorlama, plana aykırı uygulamalarla bir çevre bu rantı paylaşma sürecini başlattılar. Ne yaptılar? Ormanlık alanları, su havzalarını, tarihi sit alanlarını, kıyıları, gölleri, vesaire buldukları yere bağlı olarak peşkeş çekmeye başladılar. Burada meslek odalarının önemli bir muhalefetiyle karşı karşıya kaldılar. Şimdi yeni dönemde bu Türk-İslam sentezlerinin birleşerek meslek odalarına yeniden yönelmelerine neden olan, bu kentsel rant alanıyla ilgilidir ve meslek odalarının gittikçe daha dinamik bir muhalefeti kamuoyunda yaratmaları nedeniyledir. Refah'ın yerel yönetimlerdeki etkinliği sadece bir ekonomik çıkar ortamı anlamını taşımaz. Bunun ideolojik bir çerçevesi de var. Giderek kentsel yaşamda bazı simgelere saldırarak, heykelleri ortadan kaldırarak, islamî bir mekân yaratma, islamî ideolojinin kültürün imgelerini kentin değişik noktalarına yerleştirme sürecini de beraberinde getirdi. Hatırlayacaksınız, heykeller millî ahlaka aykırı olduğu için, içine tükürülmesi gereken bir sanatın ürünü olduğu dile getirilmiştir. Hitit Güneşi'nin islamî değerleri, tarihi ve ölçüleri yansıtmadığı, başka bir kültürün simgesi olduğu gerekçesiyle kaldırılacağını, hatta Ankara'da amblemin değiştiğini biliyorsunuz.

Bir başka ideolojik saldırının simgesi olarak camiler ön plana çıktı, özellikle, sosyo-kültürel alanlara camilerin inşa edilmesi süreci başlatıldı. Biliyorsunuz Türkiye çapında yılda 7 bin ilâ 10 bin arasında cami inşa ediliyor ama bunlar yetmiyor. Ayrıca büyük kentlerimize böylesi bir ideolojinin imgelerini daha büyük ölçeklerde yerleştirmek gerekiyor, örneğini Çankırı'da yaşadığımız gibi! Örneğin, Ankara Güvenpark'a cami yapmak gibi tartışmalar yapıldı ve gene meslek odaları karşı çıktılar. İstanbul'da Taksim Camii hâlâ tartışmalı olarak gündemde. Kent girişleri projelerinin iptal edildiğini, cami imgelerini anımsatacak projelere yönelindiğini biliyorsunuz. Kentin ortasına, hiçbir plana dayanmayan kavşak çözümleri getirmek. Bu da ranta dönüştürülen bir proje olması bakımından önemlidir. Bir de, yalnız büyük kentlerde değil, iktidara geldikleri Van, Çorum gibi kentlerimizde de çok benzer, rantı zorlayan, rantı peşkeş çekmeye yönelik yerel uygulamalar var. Hane başına rüşvet alarak, örneğin kentleşme yürüten, o süreci yürütmeye çalışan belediye başkanlarıyla karşı karşıyayız. Tabii bütün bunlara karşın, meslek odaları kuşkusuz belli tepkileri aktif olarak örgütlediler ve kamu önüne serdiler. Şimdi bu noktada sağın meslekte birlik ve çağrı grubu olarak birleşmeleri, yeni bir tarzda ortaya çıkmalarına biraz değinmek istiyorum. Bu sefer yerel yönetimlerin gücüne siyasî partileri de kattılar. Bu da yetmedi, sermaye çevrelerinin örgütlerini de kattılar. Bunu çok açıkça yaptılar, aleni olarak, kamuoyuna açık, basına açık, toplantılarla, iftar yemekleriyle böylesi bir yeni süreç başlattılar. Bu da meslek odalarına yönelik islamcı-milliyetçi atağın günümüzdeki biçimi halinde oldu.

Bu yetmedi tabii, esnafı da özellikle meslek odalarına karşı -kavşaklar örneğinde olduğu gibi- kıskırttılar. Benzer, yani alternatif meslek odaları yaratmak ve tıpkı alternatif sendika örgütlenmesi yaratır gibi yaratma girişimleri var. ideolojik propagandanın bir alanı da Türkiye Büyük Millet Meclisi oldu. Bu "demokratikleşme süreci" içinde ele alınan 135. maddenin değişikliği sırasında bu ittifak mükemmel bir performans gösterdi ve meslek odalarının (güya biraz demokratikleşti, orada siyaset yapma yasağı kalktı filan deniliyor. Biz zaten 5-6 yıldır meslek odaları ortamında bu yasağı delmişiz, fiili bir şey getirmeyen, sözde bir demokratikleşmeydi o) esas olarak biraz daha ayrıntıda denetlenebilmesi ve gereğinde kapatılabilmesinin yollarını açan değişikliklere gidildi. Yani, parlamento da bu ideolojik mücadelenin bir ortamı haline geldi. Şimdi ben bu örnekleri ayrıntıda verdim. Biraz da şöyle bir boyutuna değinmek istiyorum: Meslek odaları ne olup bittiğini kavrama sürecinde; işte globalleşmeyi kavrama sürecinde, özelleştirmeyi anlamak sürecinde, Türkiye'deki demokratik yapıyı kavrama sürecinde bir yeni tartışma ortamında buldu kendini. Şu anda biz, meslek platformlarında bu tartışmayı ayrıntıya indirmeye, ayrıntıya kavuşturmaya çalışıyoruz. Çünkü ayrıntılar çok önemli, fakat aynı zamanda dünya çapındaki kapsamını yakalamaya çalışıyoruz. Bu toplantının zaten temel nedenlerinden biri de budur. Benzer toplantıları sürdürmeye devam edeceğiz; ancak yine böylesi bir kavrama süreci içinde çok dikkatle üzerinde durmamız gereken bazı noktalar üzerinde düşünmeye başladık. Ben, onları başlıklar halinde bırakıp konuşmamı bitireceğim. Biraz aştık süreyi ve ikinci dönemde onları biraz açmaya çalışacağım. Tabii biz, bu özelleştirme politikalarına karşı çıkarken, bu milliyetçilik, ulusçuluk, devletçilik kavramlarının da ayrıntılarını yakalamaya başladık ve bir tehlikeli noktada gördük kendimizi. Çünkü Türkiye'de yalnız gerçek anlamında liboşlaşmış ve yeni dünya düzenini, piyasa ekonomisini, dışa açılmayı önüne koymuş, açıkça bunu savunan insanlarla beraber solda da, farkında olsun, olmasın, benzer düşüncelerle biraz daha maskeli bir liberalizmi savunan düşüncelerle karşı karşıyayız. Ayrıca yeni sol, ulusal sol, ulus-devlet, kalkınmacı devlet, sosyal devlet kavramlarının da bizi, bir milliyetçi çizgiye götürüp götürmeyeceği tehlikesiyle karşı karşıyayız. Bence bunu tek başına bir başlık altında ya da zamanımız olursa, burada arkadaşlarımızın katkılarıyla biraz açmak istiyoruz, bu konuda bazı görüşleri dinlemeye ihtiyacımız var. Ben, şimdilik sizi daha fazla yormamak amacıyla ikinci etapta biraz daha bu konulara girmek üzere konuşmamı bitiriyorum. Şimdi görüş açıklamak isteyen ya da soru sormak isteyen arkadaşlara söz vereceğiz. Buyurun.

Mustafa TEKİN - Konumuz, "Milliyetçilik, Siyasî İslam ve Globalizm" di; ama bence burada en önemlisi, siyasî islamdı ve Sayın hocam da pek açmadılar. Özellikle Refah Partisi'ni bence yanlış açtılar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin iki temeli var: Türklük ve Sünnilik; bunların dışında parametresi yok. Gereğinde Türklük, gereğinde Sünnilik ön plana çıkıyor veya bölgesel olarak Türklük veya Sünnilik değişkenler olarak ön plana çıkıyor. Bugün kimse, MHP'nin devlet dışında olduğunu düşünmüyor; çünkü artık mafyacılığı bile polisler, milliyetçi kardeşlerimiz adına yapıyorlar; fakat Refah Partisi'ni herkes veya bazı hocalarımız hâlâ devletin veya devlet olarak düşündüğümüz örgütlenmenin dışında kabul ediyorlar; bence bu yanlış. Refah Partisi'nin özelliklerini söyleyeyim: Refah Partisi Sünnidir ve Refah Partisi Türktür, bu yönüyle de devletle çakışır. Kadroları orduya ve

devlete itaati ilke edinmiştir. Polis ve orduyla içice çalışır ve ikide bir itaatlerini beyan ederler. Refah Partisi'nin örgütlediği iddia edilen toplumsal muhalefet, genellikle camilerden yönlendirilir ve camiler de devletin kontrolündedir. Refah Partisi, doğuya yönelirken Türklük adına yönelir, Türklük adına İslamîyetçilik yapar, bu da devletle hemen hemen örtüşür. Orduyla veya polisle içice çalışır, kadrolarına ve yönlendirici elemanlarına bakarsak, bunu daha net görürüz. Refah Partisi, özellikle günümüzde niye önem kazandı; Kürt sorunu nedeniyle önem kazandı; çünkü Refah Partisi, Kürtleri devlete bağlamanın en kestirme ve en doğal yoludur, devlet Kürtleri başka şekilde kendine bağlayamadığı için Refah Partisi'ni kullanıyor. Dikkat edersek Doğuda, Refah Partisi Kürtlere saldırır, korucular, kontracılar ve Hizbullahçıların hepsi Refahçıdır veya polisle beraber. Batıda Kürtleri kucaklar. Bu şekliyle de devletin politikası sindirme ve yok etme politikasıyla tamamen örtüşür. Teşekkür ederim.

Aydın ÇELEBİ - Ben iki konuda eksiklik hisseder gibi oldum. Bir tanesini Sayın SAVRAN'ın çözümlemesi sırasında belirttiği; modernizm ve globalizmin gelişmesiyle tam bir diyalektik ilişki içerisinde, bu türden akımların gelişmesi siyasal islam anlamında bir ilişki kurulması. Fakat, yine bir diyalektik beklenti de, sanırım sosyalizmin gelişmesi olmalıydı. Bu dinamiğin ya da bu boyutun gelişmemesi üzerindeki açıklama biraz eksik kaldı gibi. O konuda bir açıklama yaparlarsa memnun olurum. İkincisi, Sayın BORA'nın Sayın SAVRAN'a söylediği egemen ulus milliyetçiliğiyle ezen ulus milliyetçiliği arasında özde bir fark vardır; fakat sonuçta ezen ulus milliyetçiliği de bir çıkmaza götürür. Tam olarak kelimesiyle söyleyemiyorum, ama çıkmaza götürür ya da zorunlu çıkmazı baştan zaten öngörür gibi bir şey algıladım. Marksizmde de bu tartışılıyor dediler. Belki vakit yok buna, ama birkaç noktayla hangi boyutlarda tartışıldığı ve hangi noktalarda vurgu yapıldığı konusunda biz de bilgilensek memnun olurum. Teşekkür ederim.

Mehmet Yüksel BARKURT- Sungur SAVRAN'a açıklık getirmesi için bir soru soracağım: Son günlerde çok tartışılıyor, globalizm sürecinde emek kesiminin tek sığınağı ulusal devlet kaldı deniyor. O nedenle emekçilerin ulus devlete sahip çıkması gerektiği gibi bir tez geliyor. Şimdi, ulus devleti, emekçiler, kendi devleti olarak görüp mü sahip çıkmalı ya da ulus devletin kazanımlarına sahip çıkarak enternasyonalizme yönelik çabalar içinde mi olmalı?

Son dönemlerde emeğin enternasyonalizm anlayışı, ciddi eleştirilere uğruyor. Onun artık önemsiz olduğu söyleniyor. Tek sınır, ulusal sınırdır deniliyor ve bu yaklaşımlar Türkiye'de büyük bir yaygınlık kazanmaya başladı; özellikle ulusal sol kavramı çerçevesinde bu yaygınlık görülüyor. Bu gelişmeler belki yeni kadroculuk olarak tanımlanabilir. Türkiye'de solun bu anlamda yapması gereken nelerdir?

İhsan KARABABA - Benim genelde bir sorum var. Ulus devleti tartışıyoruz, ulus devletin varlığını tartışıyoruz; fakat devletin yapısını, devletin demokratikleşmesini tartışmıyoruz. Şimdi bu aslında devletin demokratikleşmesinin önünde bir engel olmuyor mu? Sadece devlet olarak getirip ortaya koyuyoruz, asıl tartışmamız gereken konu bence devletin demokratikleştirilmesi yönünde bir tartışma açılması gerekiyor mu? Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN - Sorulan sorular çerçevesinde ikinci tur görüşmelerimize

başlayalım.

Yine konuşma sırasına söz veriyorum; buyurun Sayın ÇALIŞLAR.

Oral ÇALIŞLAR - Ben, siyasî İslamla ilgili başka şeyler de söylemek istiyorum; ama zaman sınırı nedeniyle, daha çok burada başlayan tartışma noktasında fikirlerimi belirtmeyi daha uygun görüyorum. Şimdi bu globalizm ve ulus-devlet tartışması doğru bir eksen üzerine oturtulmazsa gerçekten -biraz önce söz alan arkadaşların da belirttikleri gibi-bir ulus devlet savunuculuğuna ve giderek devletin bütünsel savunuculuğuna dönüşebilir. Bu pratik olarak yaşadığımız bir süreç. "Liboşlar globalizmi ve ulusal sınırların kalkmasını savunuyorlar" söylemiyle birlikte Türkiye'de aşırı devletçiliğe vurgu yapılıyor. Globalizme karşı bir mücadele yürütülüyor adı altında demokrasiye karşı, devletin demokratikleştirilmesine karşı ciddi bir eğilim ortaya çıkıyor. Bu eğilim, zaman zaman en ırkçı söylemlerden en solcu söylemlere kadar gidip geliyor. Bu noktada dikkatli olmak gerekiyor. Bu tartışma ciddi bir eksen üzerine oturtulmazsa sonuçta yanlış bir kamplaşma ve yanlış bir kutuplaşmaya yol açacağı endişesini taşıyorum. Şunu söyleyeyim: Türkiye'nin şu anda sosyalizme ulaşması ve şu anda bir emek-yoğun bir düzen kurması mümkün değildir. Bu Türkiye'nin, dünyanın uzun vadeli bir sorunudur. Bugün ne yapılabilir sorusu üzerinde kafa yormalıyız. Bugün ne yapılabilir? Bugün yapılabilecek olan şey, mümkün olduğu kadar-gerçekten de arkadaşın belirttiği gibi- demokratikleşme sürecini derinleştirmektir. Bu demokratikleşme sürecinde ulus devlet sınırları zaman zaman engel halinde kullanılıyorsa, bunları bir engel olarak görmeden mücadele etmek gerek. En çok karşılaştığım tartışmalardan birisi şudur: "Kardeşim Misak-ı Millî'yi yok etmek istiyorlar, sen ne demek istiyorsun yani; biz sınırlarımızı korumayacak mıyız?" Bu soru demokrasi talebine karşı gündeme getiriliyor. Bu noktada insan hakları bitiyor, özgürlük bitiyor. Ben böyle bir tartışmanın kesin olarak karşı tarafındayım. Eğer bir ülkenin sınırları, bir ülkenin kendini koruma içgüdüsü adı altında ortaya sunduğu politika, insan haklarını, demokrasiyi ve her türlü özgürlüğü ezmenin bir bahanesi olarak kullanılıyorsa o zaman bu tartışmayı, dikkatle üzerinde düşünerek yapmak gerekiyor. Türkiye'de ve dünyada bir sosyal devlet süreci yaşandı. Devleti mümkün olduğu kadar sosyalleştirme, emekçilerin haklarını koruyacak birtakım önlemler alma, sosyalist ülkeler bunun bence ilk denemeleriydi. Yalnızca sosyalist ülkelerde değil, gelişmiş kapitalist ülkelerde de sosyal devlet uygulamaları adı altında birtakım önlemler alındı. Emekçilerin haklarını korumak için sendikal mücadele, onun yarattığı sosyal haklar vesaire, mümkün olduğu kadar elde tutulmaya ve genişletilmeye çalışıldı.

Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, -belki daha da eski, Osmanlıda da var olan- birtakım sosyal kurumlar yaratılmıştı. Bu kurumlar şimdi özelleştirmeye hedef oluyorlar. Bu özelleştirmeye haklı tepki bir anda devletçiliğe dönüşüyor. Bu devletçilik de, sosyal devletçilik olmaktan çıkıyor, despotik devletçiliğe destek veren hale dönüşüyor, ikisi birbirine karışıyor-zaten ayırmak da çok zor- giderek devleti global olarak savunmaya dönüşüyor. Ben, bu noktada solcuların çok dikkatli olmaları gerektiği kanaatindeyim, örneğin kaba bir devletçiliğin, içi doldurulmamış ve emekçi inisiyatifini geliştirmeye yönelik olmayan bir devletçiliğin ciddi şekilde gerici ölçütler taşıdığını görüyorum. Bu devletçilik, Türkiye'nin son 25-30 yıldır çok büyük acısını çektiği despotizme ve Kürt savaşıyla birlikte de giderek güçlenen gericiliğe güç veriyor. Bu nedenle -önümüzde özelleştirme

tartışmaları başlayacak, çünkü özelleştirmeyi çok radikal şekilde gerçekleştirmeyi hedefleyen bir hükümetle yüz yüzeyiz- buna karşı nasıl davranacağımızı belirlemek zorundayız. Burada ulus devleti, devlet kurumlarını ve devletleştirmeyi ve merkezi devlet otoritesinin savunulmasının birbirinden ayrıldığını düşünüyorum. Ekonomiyle siyasetin birbirinden bağımsız olmadığı inancındayım. Sovyetler Birliği'nden despotik bir devletin oluşumunun en önemli nedenlerinden biri de ekonominin merkezileştirilmesidir. Bir emekçi inisiyatif gelişmediği için devlet otoritesi bir avuç parti bürokratinin elinde toplandı. Aynı soru burada da gündeme gelecektir. Bu nedenle bunun ciddi bir şekilde gözden geçirilmesi gerekiyor. Ulus - devletin abartılı savunucusunun nasıl gericiliğe dönüştüğünü, nasıl Türkiye'deki bütün gerici kampaşmada ters bir rol oynadığını, yaşayarak görüyoruz

Mustafa TEKİN arkadaşın söylediği Refah, devlet dışı mı değil mi tartışması ise; Refah, bir yönüyle sistem içinde bir parti, ama Refah, gücünü sistem dışından alıyor. Şöyle söyleyebilirim: Şehirlere toplanan göçerlerin Refah'a verdiği destek, sistem dışı bir destektir. Refah Partisi'nin arkasındaki kuvvetlerin önemli bir kesimi, destek aldığı kesim, bu sistemin değişmesini ve bu düzenin değişmesini istiyor. Refah iktidara gelse belki yönetimle taraftar arasında çatışma çıkacak. Refah'ın üst kademeleri ve yönetim kademeleri gerçekten bu sistemle büyük ölçüde uyumuş insanlardan oluşuyor. Refah'ın ortaya çıkış gerekçesi İslamîyet falan değildi 1965'lerde, Odalar Birliği içindeki tartışma gittikçe batıya entegre olan Türkiye sanayisini ve Türkiye kapitalizmiyle nispeten daha küçük ve orta ölçekli ve geleneksel üretim ilişkilerine dayalı burjuvazinin, taşra burjuvazisinin kavgasıydı. 1965'lerde Erbakan'ın çıkışını hatırlarsanız, Odalar Birliği'nde "Bizi komprador sermayeye alet etmek istiyorlar, bizim tüccarlarımızı yok etmek istiyorlar" dedi, çıkışı buydu ve hâlâ bir ölçüde önderlik düzeyinde gözden geçirdiğimiz zaman böyle bir maddî temeli var. Ama arkasında sistem dışı ciddi ve radikal bir güç var. O yüzden Refah'ı değerlendirirken, bu iki farklılığı da göz önüne alarak değerlendirmek gerekir. Teşekkür ediyorum.

Yavuz ÖNEN - Teşekkür ederiz. Buyurun Sayın SAVRAN.

Sungur SAVRAN - Ben, Mustafa TEKİN arkadaşımızın söylediği, sözünü ettiği noktayla ilgili olarak çok kısa bir şey söyleyeceğim. Esas birbirine bağlı öteki noktalar üzerinde konuşacağım. Refah Partisi konusunda ben şunu söylemek istiyorum: Ancak belirli birtakım noktaları vurgulayabildik tabii biz 15 dakika içerisinde, Refah'ın tahlilini mesela ben hiç yapmadım, Oral biraz bahsetti. Ben, açıkça söyleyeyim: Refah, hiçbir biçimde kapitalist düzenin dışında bir parti olarak görülemez her şeyden önce. Birakın burjuva partisi olmasını, bir tekelci sermaye partisidir, emperyalizmle ilişkileri de açık seçik ortadadır: İhlas Holding'le sembolleşen ilişkileri, bir yandan da Faisal, Al Baraka gibi ilişkiler ve bütün bu sermaye grupları, Refah'ın karakterini açıkça ortaya koyar yönetim düzeninde. Partide esas olarak karakteri bu belirler, taban değil. Bunun yanı sıra acaba Refah, iktidara geldiği zaman bu rejim, onu kendisine özümseyebilecek mi? Bu sorun, tartışmalı bir sorun diye düşünüyorum. Devletle ilişkisi konusunda Mustafa TEKİN arkadaşımızın söylediği her şeye katılıyorum, o konuda hiçbir farkım yok; ama bir sorun var, o da şu: Türkiye burjuvazisinin esas hâkim katmanları, 70 yıllık bir süreçten, hatta 150 yıllık bir süreçten sonra bir tarihsel gelişme doğrultusu olarak Batı Avrupa'yla

bütünleşmeyi önüne koymuştur. Refah ise, bundan farklı bir uluslararası gelişmeyi yolu öneriyor.

Hayat tarzına ilişkin tartışmaların, elbette kadınların çok haklı tartışmaları vesaire gibi şeyleri söylemiyorum, büyük burjuvaziden geldiği ölçüde, ona ilişkin tartışmalar esas olarak bununla ilgili olmuştur. Dolayısıyla, esas tartışılan Türkiye'nin uluslararası sistemdeki yeridir yoksa kapitalist burjuva karakteri değildir. Bu konuda şimdilik Refah'ın durumu belirsizdir. Refah bir şey yapmak istemese, karşı taraf bir şey yapabilir. Çünkü karşı taraf, Refah'ın yönetimini tanıyor, ama tabanını değil, orada bambaşka eğilimlerin çıkabileceğinden korkuyor ve düşünüyor. Şimdi ben, faşizm, ulus devlet ve enternasyonalizm üzerine bir şeyler söylemek istiyorum. Liberalizm ve globalizm yeniden işin içine girecek. Öncelikle Tanıl BORA'nın bana yönelttiği iki eleştiri üzerinde durmak istiyorum:

Birincisi bir yanlış anlama üzerine kuruldu. Şimdi bu panelin yapılış nedenini Yavuz ÖNEN açıkladı. "Meslekte Birlik ve Çağrı" adını alan gurubun, esas olarak Refah'tan kaynaklandığı, ama MHP ile de bir işbirliği içinde olduğu biliniyor. Panel'in düzenlenmesinin bir bakıma dolaysız nedeni de bunun tartışılması ve derinleştirilmesi. Dolayısıyla ben, şunu söylüyorum:

Türkiye'deki bütün milliyetçilikler faşisttir demedim. Türkiye'de milliyetçiliğin esas kanadı olan ırkçı milliyetçiliğin temsilcisi olan ve televizyonlarda birçok solcu tarafından sadece milliyetçi diye anılan -o yüzden üzerine gittim- MHP'nin ve BBP'nin faşist olduğunu vurgulamak için söyledim. Bütün milliyetçilerin ve milliyetçiliklerin de faşist olduğunu söylemedim. Tanıl ile faşizm konusunda anlaşmazlığımız varsa başka. Ben, eskiden faşist diye bildiğimiz hareketin hâlâ faşist olduğunu iddia ediyorum, sadece milliyetçi diye anlamayacağını söylüyorum. Bütün söylediğim buydu, onun dışında farklı milliyetçilik tipleri olduğu konusunda kendisiyle aynı kanıdayım. Hatta liberal milliyetçilik konusundaki sözleri ile de aynı kanıdayım, güzel anlattığını düşünüyorum. Bütün globalizmin aslında bir tür milliyetçilik olduğunu düşünüyorum; ama ona girmeyeceğim, uzun bir tartışma çünkü. İkinci bir tartışma konusu vardı aramızda: Ezen ulus - ezilen ulus konusunda benim söylediğime o karşı çıktı, hatta Aydın ÇELEBİ arkadaşımız da o konunun daha da derinleştirilmesini istedi. Arkadaşlar, şimdi orada benim pozisyonum saydam. Ben, milliyetçiliğin ezilen ulus için iyi olduğunu söylemedim. Ezilen ulus açısından bile ulusal hakları savunmak, zorunlu olarak milliyetçi bir temelde yapılması gereken bir şey değildir. Burada anlaşılıyor olabiliriz; ama benim görüşüme itirazında Tanıl'ın ifade tarzı, benim gerçekten katılmadığım bir şey. "Milliyetçiliği iyi-kötü diye ayırmaya başlarız" dediği andan itibaren biz ondan ayrılıyoruz; çünkü ben, yine aynı şeyi ısrarla söylüyorum, ezilen ulusun, dilini konuşamayan, kültürünü geliştiremeyen, çocuğuna istediği ismi veremeyen, kasabalarının, köylerinin ismi kendisinden alınan bir halkın, "ben bu haklarımı istiyorum" dediği zaman, bunu kendi açısından -yanlış ya da doğru; ben de yanlış olduğuna inanıyorum-milliyetçi bir tarzda yapması, o milliyetçi taleplerin içeriğini gericileştirmez; ama ezen ulusun milliyetçileri, "Hayır, bu hakları sana vermeyeceğim" dediği zaman o gericiliktir. Onun için simetriği yok; milliyetçilik iyi demek başka şey, görelilik olarak ezilen ulusun milliyetçiliğinin iyi olduğunu iddia ediyorum; bunu konuşalım. Görelilik bir demokratiklik olduğunu düşünüyorum; ikisini birbirine eşitleyemeyiz dememin nedeni o; yoksa milliyetçilik iyidir demedim, birazdan geleceğim o tartışmalara özellikle Mehmet Yüksel arkadaşımızın açtığı konulardan dolayı. Bakın, bu konuda Oral da aslında ekonomi meselelerine filan girdi. Önce bir çerçeveyi

yerleştirelim. Türkiye'de bence bu medyadan liberallerin genel ideolojik propaganda taarruzlarına kadar birçok nedenden dolayı mesele karışıyor, iki kutup yok arkadaşlar, bir yanda liberalizm bir yanda da kendi içine kapanmış, Misak-ı Milli'den, Kürtleri ezmekten ve devletçilikten kaynaklanan -neyse, yani bir sürü unsur daha sayabiliriz- milliyetçi devletçi bir kutup ile sınırlı değil tartışma ve olmaması gerekir, bu kutuplaşmayı kabul etmemiz gerekir. Gerek Türkiye'de gerek dünyada üç tane kutup var. Globalizm, bir enternasyonalizm değildir, hâkim ulus, yani emperyalist ulus, milliyetçiliği gizli bir biçimde güya dünyayı bütünleştirmeye çalışıyor, ama onların sultası altında birleştirmeye çalışıyor.

İkincisi, savunmacı yerel milliyetçiliklerden bahsediliyor veya bunlar benim söylediğim gibi mesela MHP'nin milliyetçiliği bölgesel de olabilir. Üçüncüsü, bir de enternasyonalizm var; yani kimsenin hâkimiyeti altında olmadan bütün ulusların eşit haklara, hatta ezilenlerin daha fazla hakka sahip olduğu bir dünyayı kurma çabası. Bunu sadece ve sadece başta işçi sınıfı olmak üzere çalışan sınıfların yapabileceğini düşünüyorum. Dolayısıyla çalışanlar olarak - bu salonda toplanan insanların çalışanlar olduğunu, solda olduğunu biliyorum- soruna iki kutup çerçevesinde değil -dayatılan çerçeveyi kabul etmememiz lazım o- üçüncü bir kutup yaratmak üzere yaklaşmamız gerekiyor.

Mehmet Yüksel arkadaşımızın sorusu orada son derece önemli tabii.

Gerçekten Türkiye'de son dönemde solun bir bölümü, -tam da onun ifade ettiği gibi, tekrarlamama gerek yok- bir perspektif üzerinden yürümeye başladı ve burada gerçekten 2-3 temel yanıştan bahsetmek istiyorum. "Ulusal sol"un perspektifinden. Birincisi, deniliyor ki, sermaye, ulus devleti terk etti, dolayısıyla emeğe kaldı, emek de buna sahip çıkmalı, ilk konuşmamın temel noktası buydu; sermaye, ne emperyalist dünyada ne de az gelişmiş dünyada ulus devletleri terk etmedi. Türkiye'de Tansu ÇİLLER de, Mesut YILMAZ da, onların temsil ettiği sınıflar da, devleti belirli bir şekilde biçimlendirmeye çalışıyorlar. Ekonomik politikaları açısından da öyle. Özelleştirme de bir politikadır. SSK'nın kaldırılıp yerine özel sigorta -bu Hükümetin programında açıkça yazdığı gibi- getirilmesi de bir politikadır ve bunun üzerine mücadeleler olacaktır. Dolayısıyla bu devlet, emeğe kalmış filan değil, sermayenin özel olarak kullandığı bir devlettir bugün. Bütün devletler için, burjuva devletler için söz konusu bu. Dolayısıyla bir kere başlangıç noktası yanıştır. Bence başlangıç noktası tuhaf bir şekilde, dikkat edin, metodolojik olarak tamamen globalizmle aynı şeyi söylüyor, onlar da ulus devlet bitti diyor, ulusal sol adına konuşanlar da ulusal devletin en azından sermaye açısından bittiğini söylüyorlar. Doğru değildir, teorik bir yanlış var diye düşünüyorum. Buradan hareketle bir "iyi bürokrasi"ye kadar varabilen bu devlete sahip çıkma perspektifi geliştirebiliriz. Mehmet Yüksel arkadaşımıza katılıyorum, bu devlete -demokratikleşmeden ben de bahsedeceğim, ama- ve iyi bir bürokrasiye sahip çıkmanın çok yanlış olduğunu düşünüyorum. Üçüncüsü de, buna bağlı bir şekilde gelişen bir yanlış teorik perspektif daha var: Türkiye'de bir spekülasyon sermaye kazancının yaygın olarak var olduğunu hepimiz biliyoruz, buna rant diye sermaye adı veriliyor. Şimdi bu rant diye sermayenin karşısında bir üretken sermaye tanımlanıyor; böyle bir şey yok. O rant diye sermaye denilen sermaye, esas olarak büyük holdingler ve onlara bağlı bankalardır.

Dolayısıyla birini diğerine karşı tercih edip üretken sermaye ile işbirliği içinde ulusal devleti, dünya çapında finans kapitale karşı savunmak diye bir işbirliği perspektifi, hem sınıf işbirliğini getiriyor -ve yanıştır- hem de teorik temeli yok;

çünkü rantiyeye sermaye, aslında üretken sermaye olarak anılan bütün o büyük gruplardır. O yüzden de bu tür bir perspektifin başarılı olamayacağını düşünüyorum.

Ama peki o zaman ne? Diyor ki Oral, "özelleştirmeye karşı çıkmak, devletçiliği mi savunmak? Emeğin harekete geçmesine olanak sağlamadan devletçiliği savunamayız" diyor. Ama başka perspektifler var, üçüncü bir kutup yaratmanın gerekliliğinden bahsediyorum. Burada uzun bir program konuşamayız, örnek vereyim: Özelleştirmeye karşı kamu mülkiyeti temelinde işçi denetimini savunmak neden klasik, kurumuş, demode olmuş, burjuva ve baskıcı bir devletçiliği savunmak olsun. SSK'nın özelleştirilmesine karşı, SSK'nın işçi yönetiminde olmasını savunmak neden basit bir devletçilik olsun? Bu kutbu yükseltmek yerine özelleştirmeye karşı devletçiliği savunmalıyım, peki ne yapalım; özelleştirmeyi kabul edelim o zaman.

Oral ÇALIŞLAR - Bak, burada bir şey söyleyebilir miyim? Şimdi, siyasî liberalleşme diye bir problemi var Türkiye'nin. Şimdi senin dediğin emek inisiyatiflerinin geliştirilebilmesi ve bunun kamu mülkiyeti konusunda inisiyatif olabilmemesi siyasî liberalleşmeyle mümkündür. Çünkü böyle bir siyasî liberal ortam olmadığı sürece bunu yapamazsınız. Yani, şu anda, Türkiye'nin somut hedefleri ve gerçekleştirilebilirlikleri açısından da bakmak gerekiyor diye düşünüyorum. O bakımdan, mesela Türkiye açısından bugün siyasî liberalizmi savunanlarla -liboşlarla bir anlamda- belli benzer şeyleri söylemek zorunda kalıyoruz örneğin Kürt meselesi ve daha birçok konuyu tek tek hatırlarsınız. Siyasî liberalizmi savunuyoruz biz, onlar da savunuyorlar ve böyle bir paralellik oluyor. Ben, bundan ayrı şunları yapmak istiyorum demem gerekir, ama dediğin şeylerin hepsi siyasî liberalizmin içinde ve kapitalizmin sınırları içinde olabilecek bir şey.

Sungur SAVRAN - iyi ki söyledin; daha da derinleştirme fırsatını yaratıyorsun, çok doğru ve iyi yaptın. Şunu söyleyeyim: Ben bir kere siyasî liberalizmi filan savunmuyorum; onu söyleyeyim, siyasî özgürlükleri savunuyorum. Bunun için liberal olmam gerekmiyor, sosyalist Marksist olmam yetiyor. Siyasî özgürlükleri savunuyorum ve terminoloji de önemsiz değil bana kalırsa. Toplumun önündeki somut sorunlar olarak elbette her kavşakta savunacağım, mücadele yükselirken bunlar son derece önemli somut halkalardır kuşkusuz; ama ben, bir temel noktada, senden ayrı olarak ifade edeyim. Çünkü hakikaten sol içinde böyle farklılıklarımız var ve bunları ifade etmek son derece yararlı: Oral arkadaşımızın liberal bir burjuvazinin Türkiye'nin üstyapısından şikâyet ettiği ve demokrasi istediği konusundaki tezinin ya da görüşünün yanlış olduğunu düşünüyorum. Verdiği örnekler bakın, Kürt sorununda aynı şeyi istiyoruz diyor. Şimdi ona girmeyelim, çok uzun bir tartışma bile olabilir. Onlar aslında yatıştırmak istiyorlar Kürt sorununu; onların başka bir şey istediği yok.

Oral ÇALIŞLAR- Doğru, aynen öyle.

Sungur SAVRAN - Hatta Misak-ı Millî konusunda rahatsız filan değilim, sadece genişlemeye çalışıyorlar; ona da geleceğim zaten; ama ben, size bir şey söyleyeyim: Kimi yerde en gülünç örneklerini buluyor. Mesela, "TÜGİAD çok iyi, demokrasiyi savunuyor" denildi. Jefa KAMHI seçime nereden girdi, bir düşünün, Necdet MENZİR'in arkasında ikinci sırada girdi. Birinci örnek budur.

Sakıp SABANCI, Kürt meselesinde farklı bir perspektifi ekonomi kanamakta olduğu için Batı Avrupa'nın baskısı altında savunan birisi ya da en azından ucundan dokunan birisi.

Yavuz ÖNEN- Uyum kredilerini alamıyor.

Sungur SAVRAN- Sakıp SABANCI, Gazi Mahallesi olaylarından sonra Necdet MENZİR'i tebrik etti; hangi demokrasi? Lions Kulübü bugün HABİTAT'ın içinde başka kitle örgütleriyle birlikte çalışıyor ve sivil toplum kurumu, işte biz devletten bağımsızlaştıracağız diyor. Gerçekten sivil forumu devletten bağımsızlaştırmak lazım elbette. Lions Kulübü, Necdet MENZİR'e Gazi Mahallesi olaylarından sonra çıkarttı, madalya taktı. Şimdi en ucuna gideceğim: Özal'dan başlayan ikinci cumhuriyetçilik. Gerçekten Kürt sorunu konusunda burjuvazinin içinden gelen en radikal öneridir, ikinci cumhuriyetçilik -bunu uzun uzun yazdım, kanıtlamak mümkündür-bir yayımlıdır. Kürtleri, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da asker olarak kullanmak istiyor ve özellikle Irak Kürdistanı'nı ve İran Kürdistanı'nı Türkiye'ye dahil etmek istiyor. Dolayısıyla burjuvazinin bir demokrasi arayışı içinde olduğuna da katılmıyorum; ama asıl neye katılmıyorum: Sosyalizmin, bugün, şu anda Türkiye'nin gündeminde olmadığı açık, dünyanın da gündeminde olmadığı açık; ama biz, bir kez bunu kabul ettikten sonra ve hiç gündemimize gelemeyen diye davranırsak, üçüncü kutbu oluşturamayız; sorun buradan kaynaklanıyor. O zaman gerçekten, ya liberalizme ya da böyle geri kalmış baskıcı bir devletçiliğe hatta faşizme doğru gidebilecek bir yaklaşıma gerçekten katılmış oluruz. Siyasî düzeyde üçüncü kutbu yaratmaya çalışmak sendikalardan partilere kadar -başka planlarda bir sürü çeşitli taktik işbirlikleri olabilir, onlar ayrı- mutlaka gereklidir. Sovyetler Birliği ve Çin filan tahliline katılmadığımı söyleyeyim, ekonominin genel olarak kamulaştırılması ve planlanması, demokrasiyi ortadan kaldırmaz, böyle bir şey yoktur; ama bu teorik tartışmaya giremeyiz. Orada bir bürokrasi esas olarak bu soruna yol açmıştır. Dolayısıyla benim esas yaklaşım istediğim sorun üç kutupluluk meselesi. Oradan nihayet demokratikleşmiş devlete geliyorum ve bitiriyorum. Elbette üç kutuplu; ama kim tarafından? Bence artık şu anda dünya ekonomik krizinin yeni dünya düzeninin bu derece öne çıktığı bir dünyada bence emekçi sınıflardan, çalışan sınıflardan başka kimse bu devleti demokratikleştiremez. Dolayısıyla da bir kez emekçi sınıflar, işçi sınıfı ön plana geçtiği zaman sosyalizm de konjonktüre göre, kitlelerin mücadelesine göre gündeme gelecektir. Sosyalizmin gerilemesi bir arkadaşımızın işaret ettiği gibi dünya düzeni içinden bütün gericiliklerin fıskırmasına yol açıyor. Sosyalizmin ne öldüğüne ne de kısa dönemde, -yani önümüzdeki 10-15 yıl içinde- hiçbir şansı olmadığına inanmamamız gerekiyor. O şansı yaratmak için örgütlenmek gerekiyor diye düşünüyorum. O zaman da çözüm tabii ki bir enternasyonalizmdir. Bütün eski kazanımları koruyup enternasyonal planda yeniden bir inşa. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN - Teşekkür ediyoruz. Buyurun Tanıl BORA.

Tanıl BORA - Ben, çok fazla uzatmadan ezen ulus, ezilen ulus meselesine değineyim. Ben de elbette ki, Sungur SAVRAN'ın "Yok, iyi milliyetçilik vardır" dediğini düşünmüyordum söylerken. Burada aslında bir vurgu meselesi var. Sungur SAVRAN ezen ulus milliyetçiliğinin görece olarak olumlu unsurlar

içerdiğini gözden kaçırmamak gerektiğini söylüyor. Ben de, tamam, birtakım olumlu unsurlar içerebilir, ama onlara dayanarak milliyetçi filizlerin yeşermesine izin vermemek ve bu konuda sürekli eleştirel bakmaktan geri kalmamak lazım diyorum. Aslında bu iyi niyetle düşünülduğünde bir vurgu sorunu; yani "o da var ama bu da var" gibi sonu gelmez bir tartışma. Onun için bunu çok fazla uzatamayız. Aydın ÇELEBİ arkadaşımızın söylediklerinden hareketle belki bu konuda bazı açıklıklar kazandırılabilir. Yakın zaman kadar ezen ulus-ezilen ulus şablonunun çok net bir şekilde kimden yana, kimden karşı olacağımız konusunda bize bir reçete verdiği konusunda çok iyimserdi sol, sosyalistler, Marksistler, işte ben bunun şimdilerde çok tartışıldığına dikkat çekiyorum. Adres olarak, Belge Yayınları'ndan çıkmış bir kitap vereyim Collins Davis'in "Marksizm ve Ulusal Sorun" başlıklı bu tartışmaları çok derli toplu içeren bir kitabı. Bu tartışmalarda tartışılanın özünü tasarlamaya çalışalım: Milliyetçilik ideolojisinin, olumlu sayılan türünün, yani Kemalist ulusçulukta filan da olduğu söylenen, kibar, ılımlı, hümanist, aydınlanmacı sayılan milliyetçilik ideolojisinin de mantığı şudur: Millî devlet aşamasına gelmek, bir milleti kurmak, uygarlığa giden yolda bir basamaktır. Yani evrensel insan toplumunu da dünya çapında özgür insanı yaratmakta bir basamaktır; bu basamak da zorunludur, önce o basamak geçilir, ondan sonra biz gerçek hümanistik değerlere, aydınlanma değerlerine ulaşırız denilir. Bunun tam paralelinin sosyalizmde varsayıldığı doğrultusunda eleştiriler yapıldı. Bu özellikle Üçüncü Dünya milliyetçiliğinde çok yaygın bir anlayıştı bu; önce millet aşamasını kat etmeliyiz, millet olmalıyız, ondan sonra, ona dayanarak sosyalizmi kurabiliriz. Her iki örnekte de görülen, yani burjuva liberal milliyetçiliğinde de görülen sosyalist iddialı Üçüncü Dünya milliyetçilerinde de görülen, o basamaktan bir daha hiç inilememesi oldu. Bizim için bir ara basamaktır denilen basamakta hep kalındı, o basamak genişleyip bir terasa dönüştü ve orada sabittendi. Böyle önemli bir zaaf var.

Sonra zaten adı üstünde siyasallığı, özneyi bir millet temelinde tanımlayan ve esas aldığı milleti kutsallaştıran, yücelten bir yapısı var milliyetçiliğin. Bunun sosyalizm dışı, Marksizm dışı olmanın ötesinde genel olarak sol dışı değerlere çok rahat kapı aralayan bir duruş olduğu ortada.

Bir başka nokta da şu, özellikle Hintli Marksistlerce çok uzun tartışılmış bir mesele. Yapısal olarak her ezilen ulus milliyetçiliği, ezen ulus milliyetçiliğine, ona karşı boğuştuğu, onunla özgürleşmek için kapıştığı ezen ulus milliyetçiliğine benziyor. Yani tıpkı bir baba-oğul ilişkisi gibi, onunla didişme süreci içerisinde, onu yansılayan, onu tekrar eden, onun kalıplarını yeniden üreten özellikler geliştiriyor. Bütün Üçüncü Dünya milliyetçilikleri Batı hegemonyasına, Batı'nın sömürgeciliğine karşı anti Batı temelde geliştiren örneklerin. Ve ona karşı tıpkı Batı'nın ırkçı kalıbını yeniden üreterek bu kez anti-Batı bir özcülüğe, kültüralizme, etnisist, giderek ırkçı yönelimlere rahatlıkla sapabildiler. Örneğin Cezayir'deki millî devrimin 40 yıl sonra dönüp kendi içinde önemli milliyetçi unsurlar da barındıran bir islamcı harekete dönüşmesi bu bakımdan sürpriz değildir. Sayısız örnek verilebilir. Yurt dışında Türkiyeli mülteci sosyalistlerin çıkardığı bir dergide (Sosyalizmin Sorunları Kitap Dizisi - 2) Demir KÜÇÜKAYDIN da geçen yıl bu konuda bir şeyler yazdı. Enternasyonalizm tanımının da, ister istemez nasyonalizmleri, yani milliyetçilikleri ve millî devletleri varsaydığını, bir milliyetçilik-üstü ilişkiye ancak onun temelinde elverdiğini, bizim bundan da kurtulup aslında ulus-üstü bir dayanışma zemini tanımlamamızın daha anlamlı olacağı yönünde ilginç bir

tartışma yazısı yazdı. Henüz oluşmakta olan, sürmekte olan, henüz net siyasî formüllere varmamış bir tartışma bu. Ben uzun lafa yol açmak yerine size iki kaynak önermiş oldum, böyle bir tartışmayı takip edebilmek açısından. Burada tartışılan bir diğer önemli soru şu: Liberal politikalara karşı, özelleştirme politikalarına karşı ulus devleti savunan bir noktaya mı geleceğiz, bu tehlike midir? Tabii tehlikenin Allah'ıdır diye düşünüyorum; bunda umarım değişik nüanslarla hepimiz hemfikirizdir. Bir kere ulus devlet neden zararlıdır meselesinde bence şunu atlamamak lazım: Ulus-devlet sadece sınırları daralttığı, yani insanların ufkunu daralttığı için bela değildir. Millî devletin ya da ulus devletin şu özelliği vardır: Adı üstünde meşruiyet çerçevesini milletten alır, ulus tanımından alır. O devlette bütün kararların, yasaların, o devletin bütün icraatının meşruiyeti ve yapısı gereği ona göre ölçüleceği yüce değer millet ve milliyetçiliktir; millî devlet bu demektir, yani esasını millet tanımının ve milliyetçiliğin oluşturduğu devlet demektir. Milliyetçilik de malum, pek çok özellikleriyle devraldığı dinî geleneğin kalıplarını sürdüren bir ideoloji, milleti kutsallaştıran bir ideoloji; millet, milliyetçiliğin kutsalıdır, dokunulmaz değeridir, ona dayanarak her şeyi savunabilir ve her şeyi meşrulaştırabilirsiniz. Millî devlet ideolojisinin de en büyük sığınağı, her zor durumda, her dara düştüğünde, her problemlilikte "milletin çıkarları" denilen meşruiyet kaynağına başvurmasıdır ve o da çok soyut bir şeydir, çok müphem bir şeydir, istenildiği gibi kurulabilen bir şeydir. Bir kez millî çıkarlar telaffuz edildiğinde biliyorsunuz insanlar buna en kolay ve rahat ikna olabiliyorlar, "milli meseleyse peki o zaman" derler. Dolayısıyla muhalefetin bastırılmasında, insanların bir konuda ikna edilmesinde, her şeyin yapılmasında en sağlam ve en belirsiz, en müphem ve tehlikeli referansı oluşturur bu millet ve millî çıkar referansı. Her hücresiyle, her yapısıyla tek meşruiyet çerçevesi milliyetçilik olan işler sıkıştığında, değerler çatıştığında, her çatışmanın çözümü olarak son kerte millî çıkara referans veren ve o millî çıkan da önünde sonunda sadece kendisinin bildiğini söyleyen bir devlettir, millî devlet. Her millî devlet böyledir. Bizim millî devletimiz, yani Kemalist ideoloji altındaki Türk millî devleti ise bu ideolojinin kendini hoş göstermek için bile biraz esnemediği, en dogmatik, en katı, en sarsılmaz haliyle durduğu bir millî devlettir. Dolayısıyla devlet olarak millî devlet durdukça zaten bünyevî olarak demokratikleşmenin bir sınırı var. Nasıl sermayenin özgürlükçülüğün sınırları varsa, millî devlete bir şekilde yaslanarak özgürleşme ve demokratikleşme doğrultusunda mesafe alma hayalinin de bir sınırı var; millî devlet ne kadar kibar, yumuşak ve anlayışlı olursa olsun varolan bir yapısal sınır. Bu noktada İhsan KARABABA'nın söylediğiyle bağlantılı bir şey söylemek istiyorum: Bu konularda yazıp çizen pek çok insan, devletin bir ikinci laikleşme, yahut ikinci sekülerleşme merhalesi kat etmesi gerektiğinden söz ediyor. Birinci sekülerleşme, kabaca ifade edersek, dünya işlerinin, siyaset işlerinin dinî kutsallıktan, dinî referanstan arındırılmasıydı. İkinci sekülerleşme olarak da devletin işlerinin, siyaset işlerinin millî referanstan arındırılması, devletin görevlerinin, yasalarının meşruiyet dayanaklarının millî olmaktan çıkarılması gerektiği tartışılıyor. Bence önemli bir tartışma.

Son olarak kısaca, bir ukalalık yapmak istiyorum, odalar bağlamında. Zira odalar meselesinde hiçbir şeye değinmedik. Ukalalık yaptığımı söylüyorum, çünkü dışarıdan konuşuyorum; meslek erbabı, teknokrat veya oda mensubu değilim. Odalar bazında milliyetçi, islamcı hareketlere karşı mücadele etmenin görünürdeki yolu kongre kazanmak herhalde; fakat şöyle bir yönü de olması gerekir gibime geliyor: örneğin Yavuz ÖNEN'in mimarlık

bağlamında söylediği gibi, milliyetçiliğin ve islamcılığın, mimarlık alanındaki, mesleki alandaki özgül mücadele unsurları neler? İslami simgeleri ve millî simgeleri, mümkün olduğu kadar çok şehre dayatmak ve göstermek. Yani mümkün olduğu kadar çok cami, mümkün olduğu kadar çok millî, manevî değerlerimizi canlandıran, padişahlarımızı hatırlatan anıtlar. Böyle bir mücadele. Bunun karşısında bizim alıştığımız, sosyal demokrat belediyelerin, mesleki kuruluşların zerk ettiği ya da önerdiği yöntem nedir? Kontr-anıt; yani iki tane daha Atatürk anıtı, üç tane daha egemenlik parkı gibi bir mücadele. Bence odalar alanında milliyetçilik karşıtı ve islamcılık karşıtı bir mücadele olacaksa eğer, bunların ötesine geçen, yani simgeye karşı simge mücadelesinin ötesinde o meslek alanında özgül bir başka iddia geliştiren bir perspektif olmalı gibime geliyor. Örneğin, mimarlarla ilgili herhalde şu sorular sorulmalı: Kent hayatı nasıl tanzim edilmeli ki, insanlar daha sık ve rahat bir araya gelebilsin? Yayalar nasıl daha rahat edebilsin? Kentin merkezine zor erişebilen yoksul insanların daha rahat hareket edebileceği ve daha rahat bir araya gelebileceği mekânlar nasıl çoğaltılabilir ve nasıl kurulsun? Yoksa söz konusu mücadelenin salt simge dövüşü düzeyinde kalması durumunda son kertede islamcılarının ve milliyetçilerin kazanacağından korkarım, çünkü onların simgeleri bizden daha meşhur! Üstelik onlar akıl - fikirden ziyade zaten simgeyle iş götüren siyasetler. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN - Ben teşekkür ederim. Biraz başka konularda bir iki laf etmek istiyorum. Aslında çok ilginç bir tartışma yaşandı burada, kısaca bir tespiti burada sizlere açıklamak istiyorum. Türkiye özellikle 15 yıldan sonra; yani 1980'den itibaren -ama geçmişi de var, 1980 bir dönüm noktası- şöyle bir kutsal ittifakı doğuran bir ülke haline geldi. Birincisi siyasî partiler, ikincisi sermaye, üçüncüsü bürokrasi, teknokrasi -neyse, bütün yönetim kademesi-güvenlik güçleri ve bütün o yolsuzlukları, kentsel rantı zor yoluyla düzenleyen mafya, tam bir ittifak halinde. Bir kere bunu iyice yakalamamız lazım. Böyle bir ittifak Türkiye'de müthiş bir uyum içinde. Kullandığı dil ortak bir dil. Bakın, burada işte o sentez hemen gözüküyor, ayrılmıyor orada din ve milliyet. Bütün liderlerin, hangi partinin başkanı olursa olsun, bir amentu halinde dile getirdiği devlet, bayrak, Kur'an, ezan; bunlar politika sahnesinde bütün o siyasî propaganda sırasında halka televizyon kanalıyla da bütün dünyaya dile getiriyorlar. Böyle bir ittifak ne istiyor? İşte burada da biraz netleştirdim, onu da burada ifade etmek istiyorum. Öyle ortadan kaybolmuş bir devlet filan değil, basbayağı güçlü bir devlet var. Bireye karşı 1980 hukuksal rejimiyle teçhiz edilmiş, desteklenmiş, güvenlik alanında bireysel hakları yok etme ve kesin denetim altına alma anlamında devletin en üst düzeye, en güçlü noktaya ulaştırıldığı bir gerçeği yaşıyoruz. Ben Sungur'a katılıyorum, devletin sadece ekonomik alandaki rolü değişiyor. Yoksa, özelleştirmeler devletin yok edilmesi anlamını taşıyor. Bir başka özelliği daha var, bu kutsal ittifak, güçlü bir devleti mutlaka sonuna kadar savunacaktır, bu devlet, millî bir devlet değildir. Bu işbirlikçi özelliği, biz devrimciler, sosyalistler, komünistler, 25 yıl önceden görmüş, söylemiştir. Evet biz, 60'lı, 70'li yıllarda işbirlikçi burjuvaziye karşı ulusal sanayii savunuyorduk. Bu, yalnız Refah'ın, (o zaman Millî Selamet'in) savunduğu bir şey değildi; ama farkımız şuydu: islamcı kesim belki ERBAKAN'ın ağzından sanayi alanındaki programını açıklıyordu, ama Devlet Planlama Teşkilatı koridorlarında da Özal kardeşlerin takunya seslerini bütün Türkiye duyuyordu. Yani içice geçen ve ideolojik olarak da varolan bir tarzı o. Biz ise çok farklı zeminlerde savunduk; bunu biraz açmak istedim. Evet, bu

güçlü devlet, gayri millî bir devlet. Neden? Çünkü alın bakın, 80'den sonra hiçbir uzmanın raporlarına dayanmayan yer seçme kararlarıyla dünyanın en büyük işbirlikçi üretim merkezlerinin kurulduğu bir Türkiye'de 3,5 aile öne çıktı. Ayrıca şu var: Yani bir yandan özelleştirmeyle tartışmalarda göz ardı ettiğimiz bir şey, biz üretimi savunurken -Sungur'un söylediği gerici bir çizgiyi değil de-, üreten Türkiye derken, gerçek anlamda çeşitliliği olan bir üretimi ve gelişmiş teknolojiyle birlikte gelişen bir üretimi savunuyoruz. Ama, burada baktığınızda KİT'ler yok edilirken, Türkiye'ye uluslararası işbirliği çerçevesinde planlı bir uluslararası ilişkiler kapsamında lokal bir yönetim tarzı veriliyor. Tıpkı COMECON'da Bulgaristan "sen turizm yap, kaşar peyniri imal et, başka bir şey de yapma" dediği gibi. Bu Türkiye için de geçerlidir.

Türkiye'de bir işbirlikçi sermaye giderek tekelleşme sürecini de yarattı, başardı. Yani özetliyorum: Bu gayri millî devlet, Türkiye'de üretimi silerken, işbirlikçi sermaye ile birlikte 3-5 alanda Türkiye'yi ekonomik büyüme ortamında tutmaya çalışıyor, işte dışa açılım, rekabet filan bu alanlarda söz konusu. Yine

bizim bu Sanayi Kongresi öncesi yaptığımız bütün sektörlerle birlikte tartıştığımız konular bunlardır. Hep tekrar ediyoruz, Türkiye birkaç sektörde rekabet edebilir ve bu, uluslararası teknolojiye bağlı bir üretim. Neresi millî bunun? Bu nedenle, bazı konularda gerçekten enternasyonalist bir perspektifle olayı gerçek rayına oturtmamız lazım. Ben şu tespiti katılıyorum: Biz, emekçileri yine 20-30 yıl öncesinde olduğu gibi sadece romantik bir nedenle desteklemiyorduk; basbayağı üretimin bir parçası olduğumuz için, kendi gerçeğimiz olduğu için savunuyoruz. Bu aks artık dünya çapındadır; yani globalleşmiştir. Sermayenin serbest dolaşımı, teknolojinin serbest dolaşımı, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, dünya çapında bir emekçi aksının da ortamı haline getirilmelidir. Bu nedenle Mehmet Yüksel'e katılıyorum ve açtığı bu tartışma yolunda da olumlu bir birikim yaratacağımızı hep beraber bu meselelere daha yakından bakacağımızı umuyorum.

Tanıl BORA - Ben, şu bakımdan müdahale etmek gereğini duydum; Yani şimdi bu devletin neresi millî ya da gayri milli bir devlet? Belki şu anlamda onların zihinlerini karıştırmak için bir demagoji malzemesi olabilir. "Millî devlet millî devlet diyorsunuz, milletin anası ağlıyor." Bu türlü bir sohbet içinde olabilir de, bu devlet gayri millîdir, millî devlet değildir diye siyaseten formüle ettiğimizde "millî devlet olsun" ister gibi diye dikkat çekmek istemiyoruz.

Yavuz ÖNEN - Hayır, ama şöyle bir şey var, bir örnek vereceğim: Dışişleri Bakanlığı iki sivil toplum kuruluşunu hedef alan bir açıklama yapmış: Biri Türkiye İnsan Hakları Vakfı, diğeri İnsan Hakları Derneği. Suçlamanın başında yabancılardan destek almak var. Bu anlamda bir millîlik bir değer olarak çıkıyor ama bu yanılla bir demagojik propaganda tabii.

Oral ÇALIŞLAR - Uluslararası bir destek alıyorsunuz yani, bunun gocunacak ne tarafı var ki?

Yavuz ÖNEN - Ben, kendi bakış açımızı değil, devleti yönetenlerin bakış açısını sergilemek için o noktayı açmaya çalıştım. Yani, demagojik propagandaya bir yanıt sadece. Bir de, demokratik devlet-demokratik toplum gibi bir açılıma da ihtiyacımız var. Biz esasen bir yandan bugünkü yapısıyla devletin demokratikleştirilmesini savunurken diğer yandan bütün alanlarda,

özellikle meslek odaları zemininde toplumun demokratikleştirilmesini öne çıkarmak zorundayız. Katılımcı demokrasi denilen olgu, yine bu global gelişmeler içinde bizim de yararlanabileceğimiz pozitif bir ilkedir, bir çalışma tarzıdır. Bir konuyu daha açacaktım ama vazgeçiyorum: Bizim meslek odaları zemininde neden globalleşmeye karşı çıktığımızı ve onun son 4-5 yılda bizim alanda yarattığı büyük zararları açacaktım. Ama daha fazla uzatmamak için, belki söyleyeceğiniz veya ekleyeceğiniz başka şeyler olabilir diye konuşmamı bitiriyorum.

Oral ÇALIŞLAR - Ben, birkaç cümle söylemek istiyorum. Şimdi, Türkiye özgürlük ve demokrasiye muhtaç, bunun şu anda sosyalizm anlamında, gerçekleşmesi mümkün değil. Daha henüz kapitalist bir sistem içinde yaşıyoruz ve bu kapitalist sistem içinde Türkiye'nin özgürlük ve demokrasi alanında adımlar atmasının somut mücadelesini yürütüyoruz. Odalar yürütüyor, ben yürütüyorum, arkadaşlarım yürütüyor, Kürtler yürütüyor. Aleviler yürütüyor Şimdi bu bir somut kavga, bu somut kavgada taraf tutmak zorundayız. Taraf tutuşta tabii ki sosyalistler önde olmalıdır ve öndedirler; ama bu sosyalizm kavgası değildir. Sosyalizmin gündemde olması gerekir diye düşünürken şunu düşünüyorum. Kapitalizmin gerçekten belli gelişmişlik düzeyine gelmeden ve üretimin kolektifleştirilmesi gerçekleşmeden bir toplumda sosyalizm kurulamaz. Sosyalist ülkelerin hemen neredeyse hepsini gezdim, gördüm. Orada gerçekleştirenlerin henüz modern bir kapitalistleşmeden öte bir şey olmadığını anladım. Onlar sosyalizm falan değildi, halkçı, modernleşme hareketleriydi. Çünkü henüz sosyalizmi kuracak bir kolektif üretimin altyapısı oluşmadığı için bu mümkün olmuyordu. Sosyalistler geri ülkelerde ellerine kasap bıçaklarını aldılar ve zorla modernleşmeye giriştiler. Kaçınılmaz olarak halkçı bir söylemle.

Bu nedenle sosyalizm Türkiye'nin gündeminde değildir. Yoksa sosyalizm dünya çapında geriledi, ilerledi diyerek tartışmak için söylemedim bunları. Sosyalistler, Türkiye'nin ciddi bir alternatifidir ve özgürlüklerin başına geçmelidir. Acaba liboşlar gibi mi düşünüyoruz, diyerek siyasî özgürlükleri savunmaktan geri durmamalıdır. Ben zaman zaman bu lüksle karşılaşıyorum. Türkiye'nin bugün özgürlüklere ihtiyacı var. Bu özgürlükler noktasında ittifak edebileceğimiz yahut aynı düşüncelere sahip olduğumuz çok sayıda aynı maddî temele sahip olmayan gücün varlığını görüyoruz. SABANCI'yla ilgili tarifleri de çok kaba buluyorum. Tabii ki, SABANCI bu devletin sahiplerinden. Benim ona bir itirazım yok ki, bu çok basit bir tartışma olur öyle olursa. Neye itiraz ediyor; bu itirazı tespit etmek zorundayız, itirazı neden, Türkiye açısından bunun ne anlamı var? Yoksa niye bir başka burjuva çıkmıyor da, Cem BOYNER çıkıyor; bunun nedeni ne? Niye Halis KOMİLİ çıkıyor? Bunun bir maddî temeli var; bunu düşünelim diye söylüyorum. Yoksa gelin, SABANCI'yla beraber milli olmayan enternasyonalist bir devlet kuralım ve Türkiye'yi demokrasiden sosyalizme geçirelim diyen mi var? Böyle düşünmek saçma sapan bir şey olur. Ama Türkiye'de bir şeylerin tartışması oluyor ve bu tartışmada herkesin belli, farklı fonksiyonları var. Türkiye'nin demokratikleşmesi tartışması, düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, Kürt barışı, vesaire... Bu konulardaki siyasî tutumların mutlaka bir maddî nedeni var. Bu maddî nedenin de, biz bu milleti nasıl yatırır keserizden öte bir anlamı olduğu için önemlidir. Bunları düşünerek tartışırsak daha yararlı sonuçlar elde edeceğimizi düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN - Teşekkürler. Buyurun Sayın SAVRAN.

Sungur SAVRAN - Sözüme bir düzeltmeyle başlayayım. Terminoloji konusunda titizlik göstermeye çalıştığım halde Oral, "siyasî özgürlükleri savunursam acaba liberallerin yanına mı düşerim korkusuyla davranılmaz" dedi. Ben, siyasî özgürlükleri savunmak gerektiğini ve bütün sosyalistlerin de dahil olmak üzere demokratların görevi olduğunu söylemişim zaten; ama, başkalarının kavramlarıyla düşünmekten uzak duralım; bir siyasî liberalizm değildir benim savunduğum. Siyasî özgürlükler ile, bir düşünce akımı ve burjuvazinin tarihsel olarak bağrından çıkmış bir politik akım olan liberalizmi özdeş görmek için bir neden yok. Onun dışında elbette siyasî özgürlükleri de savunacağız, elbette barışı da savunacağız. Ben, "Bunlar çok özel nedenlerle siyasî özgürlükleri istiyorlar" diye eleştiriyorum. "Sungur kaba eleştiriyor" diyor Oral. Çok fazla vakit olmadığından bazı somut kanıtlar göstermeye çalıştım, maddî nedeninin ne olduğunu da anlatmaya çok kısaca çalıştım. Esas sorun şu oysa: Bunu yapacağız diye herhalde özelleştirmeye taraftar olamayız. Oral'ın söyledikleri oraya açılıyor, ben bunu söyledim. Siyasî partilerde ne yaparız, onu ayrıca tartışırız, burası yeri değil. Yani bir sol siyasî partinin taktikleri ne olmalı; burası onun tartışma yeri değil, ama şu bence bir çalışanlar örgütü için buradaki topluluk açısından çok önemlidir.

Biz, bu siyasî liberalizmin getireceği hayali içinde -hayaldir bu- özelleştirmeye taraftar olacak mıyız, olmayacak mıyız; bütün sorun bu. Özelleştirmenin, KİT'ler meselesi olduğunu filan uzun süre topluma yaymaya çalıştılar, özelleştirmenin özü bugün ortaya çıktı. KİT'ler meselesinde de özelleştirme bir sınıf taarruzuydu. Esas olarak kamu sektöründe örgütlenmiş işçi sendikalarını zayıflatmak ve bunun aracılığıyla işçi sınıfını kontrol altına almak ve bütün ekonomiyi piyasaya teslim etmek demektir. Ama sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi, esas özelleştirmenin özüdür diye düşünüyorum. Dolayısıyla çok berrak olalım. Bakın, burjuvazinin bazı kesimleri ve politikacılar diğerlerinden farklı tavır alıyor zaman zaman. Doğru, ama unutmayın, özelleştirmeye taraftar Tansu ÇİLLER, bu ülkede yıllardır son derece baskıcı bir hükümetin başkanıdır. Şimdi yeni bir taarruz dalgası geliyor. Bakın Hükümet Programına görürsünüz.

Ben, bunu söyledikten sonra Tanıl'la arama bir ayırım çekmek istiyorum. Çünkü beraber olmadığımız yerde -sol tartışma açısından- berabermiş gibi görünmek, bence hiçbirimizin hayrına değil.

Ben dedim ki, "iyi milliyetçilik yoktur" tartışması doğru değildir, vardır farkı.

Tanıl da diyor ki, bu görelî bir şey filan. Hayır, öyle değil. 1991 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde -bilmiyorum Tanıl'ın imzası var mıydı- "Milliyetçiliğin iyisi yoktur" başlıklı bir aydınlar bildirisi yayınlandı. Bunun söylediği şeydi: "Bırakın, milliyetçilik yapmayın" -Kürtlere dönüp-"gelin, güzel güzel size Türkiyeli diyelim ve oturun yerinizde." Şimdi ben de soruyorum, bu yaklaşımla -Tanıl'a değil, o metne sordum cevap vererek o sırada: Niye Türkiye'li diyoruz, yani neden Türk ismi, neden başka bir ülke ismi koyup da beraber yaşamıyoruz; bu da olabilir değil mi?" Niye Türkiyeliye kadar gerileyebiliyoruz ancak? Bu, işte, ezen ulusun gizli milliyetçiliğine soldan yapılan katkıdır.

Dolayısıyla ben diyorum ki, ezilen ulusun milliyetçiliğinin ilerici yanları vardır, iyi midir, kötü müdür, ilerici yanları olan şeylerin görelî iyiliği vardır bence.

Daha iyisi nedir? Ezilen ulusun haklarına enternasyonalist olarak sahip çıkmak. Ben, bunu yapmak mücadelesi içindeyim şahsî ve politik olarak; ama Tanıl'ın bir ifadesine itiraz edeceğim, "Ezilen ulusun içinde, ezilen halkın

içinde milliyetçi eğilimlerin gelişmesine izin vermemeliyiz" dedi. Bize düşmez izin vermemek. Dikkat edelim terminolojiye bile; çünkü ezilenlerin içinden her türlü şey çıkabilir. Onlara biz ancak eleştiri yapabiliriz, ne demek izin vermemek! Böyle bakarsak, sonunda "artık sizin talepleriniz dursun"a kadar gidebiliriz.

Ben, daha genel bir şey söylemek istiyorum. Demir'e gönderi yaptı; arkadaşımıdır, yakın politik görüşlerimiz oldu bir aşamada. Enternasyonalizmi de aşmak ve uluslar üstü bir projeyi savunmak... Bakın, bir şeye dikkatinizi çekeceğim: Tam burjuvazinin ulus bitti, ulus devlet bitti dediği bir anda biz de enternasyonalizmi terk edelim diye bir öneri yapıyoruz. Bence Demir yanılıyor ve Tanıl destekliyse o da yanılıyor. Biraz perspektif olarak -kişisel kanım tabii- yakın düşündüğünü sanıyorum. Bakın, ben şöyle söyleyeyim: Enternasyonalizm hiçbir zaman soyut bir şey olmadı. Emperyalizmin ezdiği ve başka yollardan ezilen ulusların kurtuluşudur ki bizi, insanlığın o büyük bütünlüğüne, birliğine götürecektir. Onun için de ulusları yok sayan, Afrikalı ulusların Avrupalılar ve Latin Amerika uluslarının Amerikalılar tarafından nasıl ezildiğini görmezlikten gelen ulusal-üstü bir dille, enternasyonalizmden daha öte bir birliği -Demir'in sözünde öyle bir şey amaçlanıyorsa- kuramayız. Yani enternasyonalizm, somut olmak için, ezilen ulusları kurtarmak için mücadele etmek zorundadır diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Tanıl BORA - Ben, sadece şunu söyleyeyim. Evet, farklı düşünüyoruz, yani aramızda bir ayırım çizgisi var, bu doğru, katılıyorum, ama yani tabii ki, sizin doğru özetlemediğinizi de düşünüyorum; ama şimdi onu anlatırsam iyice uzayacak. Ben, kendi söylediklerimin zaten yeterince açık olduğunu düşünüyorum. Bence vurgu meselesi çok önemlidir; yani farklı düşünüyoruz bu konuda. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN - Evet, farklı düşüncelerin sergilendiği bir toplantı izlediniz. Yeni bir hükümet dönemine giriliyor, şöyle bir mesaj vermek istiyorum: Nasıl bir döneme giriyoruz; yıllardan beri kamuoyunun büyük bir bölümünün bilmediği bir biçimde göz bebeğimiz bir kurum içinde işkencecilerin, sistematik işkenceyi kontrgerilla yuvalarında öğrenenlerin, en üst kademelere tırmandığı bir ülkede, ordu ve polis şeflerinin yasama organına girdiği ve yürütmenin de en önemli noktalarına yerleştiği bir Türkiye gündemi var karşınızda. Meslek odaları, bu yeni mücadele döneminde, bu tartışmaların ışığında doğru ve etkili bir mücadele programını yakalamaya çalışacak. En azından yöneticiler olarak size vereceğim en son mesaj bu olsun. Katıldığınız için hepimize teşekkür ediyorum.